

İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN EVLİLİK ÖNCESİ TIBBÎ MUAYENE

Prof. Dr. Ali Muhyiddin EL-KARADÂĞÎ*

Tercüme: Av. İlhan SOYLU**

Özet: Makale, evlilik öncesinde yapılan tıbbî muayene konusunu İslam Hukuku bakımından değerlendirmektedir. Evlilik öncesi tıbbî muayenenin kapsamını geniş bir biçimde izah ederek başlayan makale, evlilik kurumunu etkileyebilecek hastalıkları ve bunların tedavi yolları hakkında bilgi vermektedir. Tıbbî araştırmanın faydalarını ve zararlarını izah etmektedir. Genetik hastalıklara ve genetik tedaviye ayrı bir başlık açan yazar, gen, genetik hastalık ve genetik tedavi konusunu ayrıntılı bir şekilde ele alıyor. Daha sonra İslam Hukuku bakımından evlilik öncesi tıbbî araştırma konusunu ele almaktadır. Eşler arasındaki münasebeti etkileyebilecek sağlık sorunlarıyla ilgili İslam fıkıh literatüründe mevcut olan bilgileri aktarıyor. Konuya temel teşkil edecek fıkıh kurallarını zikrediyor. Çağımız İslam Hukukçularından konuyla ilgili ortaya konulan görüşleri aktarıyor. Evlilik öncesi tıbbî araştırma zorunlu tutulabilir mi? Zorunlu tutulursa bunun müeyyidesi ne olmalıdır? Bu zorunluluğa aykırılık halinde nikâh fasit mi olur? Evlilik hayatını etkileyecek bir hastalığa yakalanan kişinin bu durum karşısında evlilik hayatını bitirme hakkı var mıdır? Evlenmeden önce hasta olduğunu bilen taraf bu durumu karşı tarafa bildirmemişse, diğer eşin hakları nelerdir? gibi sorulara cevap aramaktadır.

Anahtar kelimeler: Aile, tedavi, tıbbî araştırma, gen, fıkıh, genom, hukuk, zarar.

Medical Examination before Marriage in Islamic Law

Abstract: The article examines the premarital medical research issue with respect to the Islamic Law. Starting with explaining the scope of premarital medical research, the article gives information about diseases that may affect the institution of marriage and also about relevant methods of treatment for the said diseases. It also explains the advantages and disadvantages of the medical research. Examining the genetic diseases and genetic treatment in a separate heading, the author deals with the gene, genetic diseases and genetic treatment issue in detail. After that, the author deals with the premarital medical research with respect to the Islamic Law. The author also quotes information about health problems that may affect the relationship between the husband and wife, which are already existing in Islamic fiqh literature. The author mentions about the fiqh rules that will constitute a basis for the issue. The author also quotes the views of contemporary Islamic law experts about the issue. The author seeks answers for questions such as: Can the premarital medical research be made obligatory? What sanctions will be used, if it is made made obligatory? In the event of any contradiction to that obligation, will the marriage break down? If a person has a disease that may affect his/her marriage life, does that person has a right to end his marriage life? If a spouse knows that he/she has a disease before marriage, but he/she did not inform his/her spouse about the said situation beforehand, what are the rights of the other spouse?

Keywords: Family, treatment, medical research, gene, fiqh, genome, law, harm.

* Katar Üniversitesi Fıkıh ve Usul Bölümü Başkanı, Cidde ve Mekke-i Mukerreme İslam Fıkıh Komisyonu Uzmanı, Avrupa Fetva ve Araştırma Komisyonu Üyesi

** Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Âlemlerin rabbi olan Allah’a hamd olsun. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Muhammed’e, ailesine ve ashabına ve onun hidayetine tabi olanlara salat ve selam olsun.

Oluşumu, korunması, gözetilmesi, eşler arasında sevgi ve ülfetin gerçekleşmesi bakımından İslam’ın Aile kurumuna verdiği eşsiz destek kapalı olmayan bir husustur. Aile kurumu için konulan hükümler, namaz ve zekât gibi İslam’ın bazı şiarları için konulan hükümlerden daha ayrıntılıdır. Öyle ki kocasının geçimsizliğinden, endişe eden kadının durumu ile ilgili hükmü, Kuran, bizzat kendisi beyan etmiştir. ‘Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında, onlara bir günah yoktur. Sulh hep hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve geçimsizlikten sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.’¹

Bu ayet, eğer bir şeye delalet ediyorsa toplumun ilk yapı taşı olması itibariyle ailenin önemine delalet etmektedir. Aile düzgün olursa toplum düzgün olur. O güçlü olursa toplum güçlü olur, o gelişirse toplum da gelişir, o mutlu olursa toplum da mutlu olur. Bunun tersine aile bozulursa toplum da bozulur, aile zayıflarsa toplum da zayıflar, aile parçalanır ve dağılırsa toplum da parçalanır ve dağılır. Bu sebeple İslam, karı koca hayatını psikolojik, sosyolojik, beşeri ve sağlık gibi tüm yönlerden güçlü duvarlarla kuşatmıştır. Ailenin Sağlıklı ve dengeli gelişimini başarması için gerekli tüm faktörleri hazırlamıştır. Karı koca arasındaki ilişkinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için gerekli her türlü uzmanlık alanından istifadeye, bu alanlarda ortaya konmuş standartların esas alınmasına, bu konularda bilimsel, sosyolojik ve psikolojik yol ve yöntemlerin açıklanmasına yöneltmiştir.

İslam, sevgi, dostluk, rahmet ve örtüyü evliliğin en önemli hukuk gayesi kılmıştır. Bunu müthiş bir kelimeyle özetlemiştir. (تَسْكُنُوا إِلَيْهَا) ‘Onda sükûn bulup durulmanız için’² Bu, eşlerin birbiri için gerçek bir dinginlik ve sükûnet sebebi ve birinin diğerinde huzur bulduğu bir psikolojik barınak olması itibariyledir. Zira böylece insan neslinin bekâsı korunur ve onu korumayı temin edecek tüm imkânlarla ve duygularla sarıp sarmalanır. İslam, bu büyük gayeyi gerçekleştirecek bütün vesileleri meşru kılmıştır. Bu sebeple erkeğe nişanlısına en az üç defa bakması meşru kılınmış, hatta emredilmiştir. Bu konuda tercih yaparken, sevgiyi esas almak ve hem bedensel hem zihinsel bakımdan sağlıklı, kuvvetli bünyeye sahip, böylelikle uyanık nesiller doğurabilecek doğurgan eşler seçmek tavsiye edilmiştir. Bu durum, kadın için de böyledir. O da hayat arkadaşını seçerken insanların soylarına çektikleri mülâhazasıyla ve bir kısmını bu araştırmada ayrıntılı olarak sunacağımız diğer mülâhazalarla tercihe şayan özellikleri gözetmelidir.

1 Nisâ, 4/128.

2 Rum, 30/21.

Bu yazıda, evlilik akdi yapılmadan, imzalar atılmadan önceki tıbbî muayeneler konusunu ele alacak ve bu konu etrafında sorulabilecek soruları cevaplamaya çalışacağız. Evlilik öncesi tıbbî muayene yapmak hukukun gayeleriyle uyuşur mu? Bu gayelerle örtüşür mü? Ve evliliğin amaçlarıyla uyumlu ve ahenkli midir? Yoksa İslami değer ve ilkelerle çatışır mı? İslam'ın bu konudaki duruşu olumsuz mudur? Tevekkülle, kaza ve kadere iman ile çatışır mı? Bu muayenelerin faydası ve olumsuz yönleri nelerdir? Bu muayeneler tüm hastalıklarla ilgili midir? Evlilik öncesinde tespiti mümkün olan genetik hastalıklar nelerdir? Farklı tıbbî muayenelerden hangisi uygundur? Hastalıklarla akraba evliliğinin bir ilgisi var mı? Ve son olarak evlilik öncesi tıbbî muayene karşısında meşruiyet ve bağlayıcılık anlamında İslam hukukunun duruşu nedir? Evlilik öncesi tıbbî muayenenin alternatifi nedir? Nişanlıların muayene masraflarını kim karşılayacaktır?

Bu soruları ve konumuzla alakalı sair soruları, cevaplarken genel ilke ve kurallara, İslam hukukun gayelerine, fıkıh-ı maâláta, seddi zeraie, fakihlerin uzuv noksanlığı veya bulaşıcı hastalık taşıyanlarla ilgili diğer tarafa evliliği fesih hakkı verip vermediği ile alakalı zikrettiklerine dayanacağız. Bu sorulara cevap ararken araştırmanın izin verdiği ölçüde gen araştırmalarına da değinmeye çalışacağız. Allah-u Teâlâ'dan bizi doğruya iletmesini, gerek akidemizde gerek işimizde ve sözumüzde bizi, hata ve yanlıştan korumasını dileriz. O dostumuzdur, bize yeter. O ne güzel yardımcı ve muvaffak kılıcıdır.

I. EVLİLİK ÖNCESİ TIBBÎ MUAYENELER

I. Evlilik Öncesi Tıbbî Muayenelerin Tanımı

Sözlük anlamı itibariyle (فحص) keşfetmektir. فحص الطبيب denildiğinde doktorun onu keşfetmesi ve arız olan illeti hissetmesi anlaşılır. فحص الكتاب denildiğinde kişinin derinlemesine anlamak için dikkatini kitaba yönelttiği anlaşılır.³ Tıbbî, tıba nispet edilen demektir. طب - Tıp, sözlükte mahirane ve ustaca yapılan anlamındadır. Hasta için kullanıldığında tedavi edilmesi anlaşılır.⁴ Tıbbî muayeneden kastedilen her türlü araç kullanılarak (radyolojik muayeneler, laboratuvar tetkikleri, gen incelemeleri vb.) bedeninin hastalıklı olup olmadığını bilmek amacıyla onu tanımaya çalışmaktır.

Evlenmek isteyen eşlerden herhangi birinde tehlikeli bir hastalık olup olmadığını bilmeye yarayan bu muayene evlilik akdinden önce, imzalar atılmadan yapılır. Bazen de evlilikten sonra yapılır. İnsan genetiği uzmanı Dr. Müna Niyazi şöyle der: Bu tür muayeneler özellikle akraba evliliklerinde evlilik öncesinde yapılır. Bazen de evliliğin hemen akabinde yapılır. Örneğin gebe kalmakta sorunlar yaşandığında, ailenin soyağacında kalıtsal yolla geçen bazı hastalıklar bulunması durumunda hamilelik öncesi veya sonrasında, mükerrer düşüklerde, doğumun akabinde bebeğin kafasının görülür biçimde küçük olması, hidrosefali, down sendromu

3 Kâmusu'l-Muhît ve Lisânü'l-Arab (نحو) maddesi.

4 Age (طب) maddesi.

(mongolizm), tavşan dudaklılık, yarasa kulaklılık, gibi nadiren görülen, alışılmamış bedensel bozukluklar söz konusu olduğunda evlilik sonrasında genetik muayene yapılır. Yine kız çocuğu bülüğa ermekte gecikirse bu muayeneler yapılır. Evlilik öncesi yapılan genetik muayeneler, Ortadoğu'da ilk sırada görülen kalıtsal hastalıklarla ilgili birçok sorunu engelleyebilir. Tüm çeşitleri ile irsî zeka geriliği, hemolitik anemi, akdeniz anemisi, glikoz-6-fosfat dehidrogenaz enzimi eksikliği gibi türleri bulunan kansızlık gibi hastalıklar bunlardan bazılarıdır. Bu hastalık grubu, hızla alyuvarların yıkılmasına yol açar. Bu durum kansızlık olarak da bilinen anemi hastalığının belirtilerinden olan tekrarlayan nöbetlere neden olur. Dr. Müna Niyazi aile soyağacında kalıtsal bir hastalık varsa veya taraflardan birinin irsî hastalıklara çekinik veya baskın şekilde nispeti varsa evliliği kabul eden taraflara evlilik öncesi tıbbî muayenenin zaruri olduğu hususunun salık verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira bu hastalıkların çocuklarda ortaya çıkma oranı yükselir. Çünkü tarafların her biri bu hastalığı irsî olarak taşımakla, bunların birleşmesiyle bu hastalıklar çocuklarda yoğunlaşır ve ortaya çıkması kesinleşir. Bu muayenelerin neticesinde günden güne gelişen tıp bilimi vasıtasıyla kesin, belgeli ve muteber sonuç ortaya çıkar. Hastalığın teşhisini takiben tedavi programı belirlenir.

2- Evlilik Öncesi Tıbbî Muayene Açısından Hastalıklar Ve Tedavileri

Bu konuda bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar olmak üzere iki kısım var. Bulaşıcı hastalıklara verem, çiçek hastalığı, bulaşıcı hepatit, bağışıklık yetersizliği(AİDS) hastalıklarını vs. bulaşıcı olmayan hastalıklara da kalp ve şeker hastalıklarını vs. örnek verebiliriz. Bir başka yönden ise genler vasıtasıyla taşınan irsî hastalıklar var. Bunlar üçe ayrılır. 1- Başta Kansızlık da denilen hemolitik anemi ve Akdeniz anemisi gibi irsî kan hastalıkları 2- Sayısı 400ü aşan metabolik hastalıklar 3- Bir toplumdan diğerine, bir aileden ötekine farklılık gösteren hastalıklar.

Hastalıkların tedavileri ilaçla yapılan normal tedavi, cerrahi tedavi ve genetik tedavi gibi çeşitlilik arz etmektedir.⁵

3- Evliliğe Etki Eden Hastalıklar

Taşıyıcısından uzak durulması gereken hastalıklar:

1-Aids, verem, epidemik hepatit gibi başkasına geçen bulaşıcı hastalıklar: Hukuken bunların karantinaya alınması gerekir.

5 Bu konu ve bununla ilgili konular için bkz: İslam Teşkilatı Çağdaş Tıp İlimleri hakkında H. 23-25 Cemaziyel Ahir 1419 M. 13-15 Ekim 1998 Kuveytte, (الوراثة\ الهندسة الوراثية والجنوم البشري و العلاج الجيني رؤية اسلامية), adıyla düzenlenen sempozyumda çıkan11. kitabın 2. Cildinde yer alan özellikle şu araştırmalar: Dr. Muhammet Ali el-Bâr, Muhsin Bin Ali el-Hâzimî, Abdullah Muhammed Abdullah, Dr. Muhammed ez-Zuheyli, Dr. Nasir Abdullah en-Necvî Abdulmecit, Dr. Muhammet Rafet Osman Dr. Hamdani Maul Aynayn. Dr. Muhammed Abdulgaffar eş-Şerîf, bk.: Dr. Ali el-Karadâğî: العلاج الجيني من منظور الفقه الاسلامي adıyla Katar Üniversitesinin 20 22 Ekim 2011 de düzenlediği Ahlaki yansımalar sempozyumuna sunulan araştırma, Dr. Hassan Hathut دور البصمة الوراثية في اختبارات البنية konusunda adı geçen sempozyuma sunulan çalışma. Ve yeri gelince zikredilecek diğer kaynaklar.

2- Her iki tarafta (Nişanlı erkek ve kadın) bulunan irsî hastalıklar: Bu hastalıklar tarafların sadece birinde bulunduğu hastalığın çocuklara geçme oranı Allah'ın izniyle düşüktür ve az rastlanır. İki tarafta da hastalığın bulunması durumunda, nişanlı çiftin evlenmesi fikhî hüküm bakımından mekruh olmakla beraber, AIDS ve benzeri hastalıklar müstesna, harama ulaşacak seviyede bir yasaklama getirilebileceğini düşünmüyorum. Hekimlerin belirttiği üzere, ebeveynde bulunan irsî hastalığın çocuklara geçmesi her ne kadar zannı galiple mümkün ise de kesin değildir. Ancak evliliğin tamamlanması sürecinde taraflar bu baskın ihtimali bilmeli ve anlamalıdır. Bu bilgi sayesinde, taraflar arasındaki bağ güçlenecektir. Bu çiftler, çocukları için en erken zamanda ve en uygun biçimde tedavi yöntemlerini araştıracaklardır. Burada yapılacak iş, henüz yeni döllenmiş yumurtanın arazlardan selim olup olmadığının araştırılmasıdır. Haram olmadığı nazara alınarak, döllenmenin rahim dışında bir tüpte gerçekleştirilmesi, döllenmiş yumurta sorunlu ise asla rahme yerleştirilmemesi, sağlam ise yerleştirilmesi en uygun yöntemdir. Döllenmiş yumurta rahime bırakıldıktan sonra bu yumurtanın arazlı olduğu anlaşılırsa bu konudaki şeri hüküm 42 günlük olanla 42 günü tamamlamamış olan arasında farklıdır. Konumuz olmadığından bu meselenin ayrıntılarına girmiyoruz.⁶

3- Eşlerden birinin beklenen düzeyde evlilik gereklerini yerine getirme kudretini etkileyen hastalıklar: Bu hastalıklar, psikolojik olabileceği gibi fizyolojik de olabilir.

Psikolojik hastalıklara, delilik derecesine varmasa da şizofreni, ve kronik depresyonu örnek verebiliriz. Fizyolojik hastalıklar arasında aşağıda görüleceği üzere çok erken dönemde İslam Hukukçularının dikkate aldığı her iki taraf içinde geçerli olmak üzere, cinsel uzuvlara taalluk eden hastalıklar bulunmaktadır. Çeşitli organlarla ilgili eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmesine engel olan hastalıklar da bu minvaldedir. Örneğin eş olmanın gereklerini istenilen düzeyde yapmaya engel olan bel kemiği hastalıkları gibi.

4- Evliliğe Etki Eden Hastalıkların Tedavi Boyutu

Bazı hastalıkların tedavisi bugünkü şartlarda mümkün değilken diğer bir kısım hastalıkların tedavisi mümkündür. Bazı irsî hastalıklar da genetik tedaviyle tedavi edilebilirken, diğer bazıları tedavi edilememektedir. Tıp, sürekli bir ilerleme halindedir. Bu sebeple ayrıntıya girmiyoruz. Bu konuda bizi ilgilendiren husus, tedavisi mümkün olup Allah'ın izniyle tam olarak iyileşebilen hastalıklar meydana gelmemiş gibi kabul edilebilir.

5- Evlilik Öncesi Tıbbî Muayenenin Faydası ve Amaçları

Hiç şüphe yok ki evlilik öncesi tıbbî muayenenin birçok faydası vardır. Bunların en önemlileri şunlardır.

6 Uluslararası İslam Fıkıh Konseyi Dergisi sayı 8, Cilt 3 sh. 9 ve devamı sy. 6, c. 3.

1-Nişanlıların evliliğe bedenlen hazır olup olmadığının bilinmesi

2-Tarafların her birinde veya ikisinde birden herhangi bir bulaşıcı hastalığın olup olmadığının ortaya çıkması. Bu muayene, taraflara hastalık yoksa gönül huzuru içinde yollarına devam etme imkânı verirken, bir bulaşıcı hastalığın tespiti halinde ise taraflar için başka seçenekleri değerlendirmeyi mümkün kılacak, hasta olmayan bir hayat arkadaşı seçme fırsatını verecektir.

3-Taraflardan birinde veya ikisinde kısırlık, tam veya eksik iktidarsızlık, başka cinsel hastalıklar ve şeker gibi irsî hastalıkların belirlenmesi

4- Tarafların ilişkisini etkileyecek düzeyde psikolojik hastalıkların ortaya çıkması

5- Toksoplazma, RH kan uyumsuzluğu gibi engellenmesi mümkün olmayan ancak gebeliğe, doğuma ve çocuklara zürriyete etkili olan hastalıkların belirlenmesi

6- Evlilik gerçekleşmeden önce tarafların tehlikeli bulaşıcı hastalıklardan korunması Öyle ki bu hastalıkların AIDS gibi bir kısmı cinsel ilişkiyle bulaşırken bir kısmı sadece aynı ortamda bulunma veya sürtünme ile bulaşabiliyor.

7- Mümkün olduğunca bulaşıcı hastalıkların sınırlandırılması, engelli ve şekil bozukluğuna maruz doğumların azaltılması.

8-Her iki tarafta bulaşıcı ve irsî hastalıkların bulunmadığı hususunda kalplerin yatışması.

9-Mümkünse bu hastalıkların erkenden tedavisi⁷

10-Evliliği ve birbirine eş olmanın özünü korumak. Zira eşlerden birinin aniden bu hastalıklarla karşılaşması bu özü çökertebilir.

11-Neslin ve zürriyetin korunması. Bu, İslam hukukunda zaruretlerden ve korunup gözetilmesi gereken altı esastan biridir.

6- Evlilik Öncesi Tıbbi Muayenenin Olumsuzlukları ve Sakıncaları

Evlilik öncesi tıbbi muayenelerin bir takım olumsuzlukları da bulunmaktadır. Bunların en önemlileri şöyle özetlenebilir.

Eşlerden biri veya her ikisi, endişe, üzüntü ve kaygı içine düşebilir hatta ümitsizliğe kapılabilir. Dr. Hasan Hathut'un dediği gibi bu gün için müstakbel olarak kabul edilen bir şeyi bilmesi kişinin yararına mıdır? Kırklı yaşlarda öleceğini veya ellili yaşlarda kas felcine tutulacağını bilen birisi ne hisseder. Tabi ki bu bilgi karanlığa taş atma kabilinden veya mücerret iddiadan ibaret bilgiler değil, ayın başında hilali gören kişinin iki hafta sonra ayın dolunay olacağını söylemesi türünden bir bilgidir. Genlerin okunması, şu anda var olan bilgi ile gelecekte kesin olarak ortaya çıkacak olanı haber vermektir. Oysa Arap atasözünde ifade edildiği gibi 'Belanın meydana gelmesi onu beklemekten hayırlıdır.' Ayrıca hasta evlenip evlenmeme

7 Bkz: Önceki dipnotta belirtilen kaynaklar.

konusunda mütereddit veya çekingen olacaktır. Durumdan kaygılanıp evlikten uzak durup kaçınsın mı? Yoksa gönül huzuru içinde yoluna devam mı etsin.⁸

Buna ek olarak hakkında genetik araştırma yapılan şahsa ait DNA okumaları, yaygın biçimde kullanılarak, bu kişi, herhangi bir yerde çalışmak istediğinde veya sigorta konularında kullanılması tehlikesi de vardır. Bu yüzden gen yapısı ortaya çıkan kişinin hayatı kararabilir. Genleri tescil edilmiş kişinin bu bilgileri asalakça yaşayan kişilerce, insanlardan, şirketlerden, devlet kurumlarından çalınarak bilgisayar korsanlarının eline geçebilir. Yapılacak evliliğin doğruluğunu değerlendirme amacıyla yapılan bu araştırma sırasında ortaya çıkan sırların ifşası tehlikesi de söz konusudur. Kim bu sırların ifşa olmamasını garanti edebilir.

Önemli bir hususta nişanlılık aşamasında kalıp evlenmeyen çiftlerin birbirleri hakkında edindikleri sırlar bu anlamda daha önemlidir. Çünkü ahlâkî bir takım kuşklara yol açacaktır. Bu kuşkları yok etmek için tarafların birbirleri hakkında, girişimin evlilikle sonuçlanmamasının gerçek sebebinin ahlâkî olmadığı, sağlık sorunları olduğu konusunda beyan gereği doğacaktır. Araştırmacıların⁹ belirttiği daha birçok sorunu ve maddi külfet ve zorlukları da bunlara ekleyebiliriz.

7- İslam Dünyasında Yaygın Olan Hastalıklar

İslam Dünyasında yaygın olan birçok irsî hastalık vardır. Ancak az bir kısmı hariç ortaya çıkarılmamıştır. Çünkü buna elverişli teknik imkânlar ve ayrıntılı ve güvenilir bilgiler yoktur. Ancak genel anlamda yaygın irsî hastalıkların olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan biri kan hastalıklarıdır. (Anemi, Hemalotik anemi diğer adıyla orak hücreli anemi, akdeniz anemisi) Bir diğeri kas erimesi (müsküler distrofi) gibi sinir sistemi hastalıklarıdır. Bir başkası belirli enzimlerin eksikliği nedeniyle oluşan metabolik hastalıklardır. Bir diğeri de başta tiroit¹⁰ hastalıkları olmak üzere endokrinel hastalıklardır.

8- İrsî Hastalıkların Kısımları

Hekimler doğuştan gelen sakatlıkları ve irsî hastalıkları başlıca dört kısma ayırmışlardır.

Birinci Kısım: Kromozomlarla ilgili hastalıklar. Bunların normalde akrabalıkla ilgisi yoktur ve genellikle niçin oluştukları bilinmemektedir. Bunların en meşhuru mongolizm olarak bilinen down sendromudur. Down sendromu, normal bir şahısta kırk altı adet kromozom olması gerekirken, kromozom sayısı artarak kırk yedi adet olması neticesinde oluşmaktadır.

İkinci Kısım: Genetik bozukluğun yol açtığı doğuştan sakatlıklar ve irsî hastalıklar. Bunlarda kendi içinde dört çeşide ayrılır. Resesif hastalıklar, Dominant

8 Dr. Hasan Hathût'un İnsan Genomunun Okunması konulu araştırma s.7, Dr. Muhammed Abdulgaffar eş-Şerif ve Dr. Muhammed Ali el-Bâr araştırmalarından özet alıntı.

9 Adı geçen kaynaklar.

10 Bkz: Önceki kaynaklar ve internette genetik sitesi.

hastalıklar, resesif cinsle bağlantılı hastalıklar ve dominant cinsle bağlantılı hastalıklar.

Resesif hastalıklar hem dişiye hem erkeğe eşit olarak isabet eden hastalık olup her iki ebeveyn hastalığı taşıdığı halde bu hastalığa bağlı bir sağlık sorunu yaşamazlar. Genellikle eşler arasında akrabalık bağı vardır. Bu sebeple Arap dünyasındaki bazı bölgeler gibi akraba evliliğinin çokça meydana geldiği ülkelerde yaygındır. Bu hastalıkların en meşhurları özellikle hemolotik anemi, akdeniz anemisi(talesimea) olmak üzere irsî kan hastalıkları ve çeşitli metabolik hastalıklardır.

Dominant hastalıklar, genellikle akrabalıkla bir ilgisi yoktur ve ebeveyn-den birinin bu hastalığa yakalanmış olmasıyla diğerlerinden ayrılır. Bu çeşidin en meşhuru marfan sendromudur. Her ne kadar akrabalıkla bu hastalıkların bir ilgisi yoksa da bazen eşler arasında soybağı bulunur. İki eşin de bu hastalığa yakalanmış olması halinde çocuklarda bu hastalık ebeveyninden daha tehlikeli ve daha şiddetli seyretmektedir. Çünkü çocukta her iki ebeveyninden gelen iki etken bulunmaktadır.

Genetik hastalıkların üçüncüsü resesif cinsle bağlantılı hastalıklardır. Bu çeşitte, hastalığı anne taşımakta ve sadece çocuklarından erkek olanlara geçmektedir. Bunun en meşhuru glikoz 6 fosfat dehidrogenaz eksikliği (G6PD) diye bilinen hastalıktır. Burada enzim eksikliğinin akraba evliliği ile ilgisi yoktur. Ancak bu hastalığa yakalanan erkek, bu hastalığı taşıyan akrabasıyla evlenirse kız çocukları bu hastalığa yakalanabilir.

Dördüncü ve son çeşit dominant cinsle bağlantılı hastalıklardır. Bu nadir görülen hastalık çeşididir. Genellikle anneden kız ve erkek çocuklara geçer. Ancak erkek çocuklarda ki seyri daha şiddetli olur.

Üçüncü kısım: İrsî hastalıkların ve doğuştan gelen sakatlıkların üçüncü kısmını değişik sebeplerden kaynaklanan hastalıklar oluşturur. İrsî hastalıkların en büyük kısmını bunlar oluşturur. Şeker, tansiyon, astım, spina bfida, tavşan dudaklılık ve daha başkaları bu kısım altında değerlendirilen hastalıklardır. Bu hastalıkların arkasındaki sebepler genelde bilinmemektedir. Fakat bütün bu hastalıklar, sadece irsî olarak bunlara yatkın olan kişilerde söz konusu olmakta ve bu kişiler kendilerini kuşatan çevresel koşullara bağlı bir sebeple hastalığa maruz kalmaktadır. Normalde bu hastalıklarla akraba evliliğinin bir ilgisi yoktur. Ancak bu hastalıklardan birine yakalanmış olan şahısların birbiriyle evlenmesi sonucu doğan çocuklarda bu hastalıkların görülmesi riski sadece ebeveyninden birinde bulunması riskine göre daha artmaktadır.

Dördüncü kısım: İrsî hastalıkların ve doğuştan gelen sakatlıkların dördüncü kısmını farklı hastalıklardan oluşan ve hasredilmesi zor olan bir grup oluşturmaktadır. Bunların en bilinenleri anneden çocuklara geçen mitokondri ile ilgili hastalıklardır.

9- İstatistiklerin Dili

İstatistiksel olarak her yirmi beş çocuktan biri genetik bozukluk veya başka kalıtsal faktörler nedeniyle yirmi beş yaşına kadar kalıtsal bir hastalığa yakalanması beklenmektedir. Canlı doğan her otuz üç çocuktan biri, ileri düzeyde doğuştan gelen sakatlıklara maruz kalmaktadır. Yine her otuz üç çocuktan biri zekâ ve gelişim geriliği sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bunların dokuz tanesi erken zamanda vefat etmekte ya uzun müddet boyunca ya da sık sık hastanelerde kalma zarureti doğmaktadır. Bunun ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçları vardır. Bu saydıklarımızın, aile ve toplumun diğer kalanları üzerinde çok büyük ve karmaşık sonuçları olmaktadır.¹¹

10- Gençler Arasında Tıbbî Muayenenin Kabulü

Evlilik öncesi tıbbî muayene konusunda yapılan anket ve istatistikler, ciddi görüş ayrılıkları olduğunu, toplumun bu konuda destekçiler, karşı çıkanlar, çekimser olanlar ve konuya farklı ayrımlar getirerek bakanlar olmak üzere kısımlara ayrıldığını göstermektedir. Bu konuda yapılan bir alan araştırmasını zikredeceğiz.

Suudi Arabistan'ın Cidde Kenti Sağlık Müdürlüğünde hemşirelerin teftişiyle görevli Münire Useymi ve Ruveyda Neccar isimli iki araştırmacı evlilik arifesinde olan şahıslar üzerinde evlilik öncesi tıbbî muayene konusundaki görüşleri ve teklifleri araştırmak üzere bir çalışma yaptı. 170 kişiden oluşan farklı yaşlarda rastgele denekler seçildi. Bunların 66 tanesi erkek, 104 tanesi kadındı. Anketler yapılarak bunların fikirleri kayıt altına alındı. Ankete katılanların %69'u, çağın hastalıklarından kaçınmak için tıbbî muayenelerin önemini kabul ediyordu. Deneklerin %52'si, akrabalarından birilerinin kötü bir tecrübe geçirdiğini, sağlık bakımından uyumlu olmaması ve evlilik öncesi muayene yapılmaması sebebiyle çiftlerin sağlık sorunları yaşadığını belirtti. Deneklerin %80'i tarafların sağlık bakımından uyumlu olmadığı ortaya çıkarsa nişanlıların birbirlerinden ayrılma kararının mümkün olduğunu onayladı. Bunların %73'ü dinin bu konudaki hükmünü bilmediklerini söyledi. Araştırmaya katılanların %26,4'lük bir kısmı ise 'Nutfeleriniz için hayırlı olanı seçin, çünkü soy sızır (çeker).' hadisini zikretti.

Bu deneklerin % 39'u bu tür tıbbî muayenelerin toplum tarafından ihmal edilmesinin sebebini sosyal nedenlerde aramak gerektiğini belirtirken, %34'ü sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerde aramak gerektiğini söylemektedir. Bunların bir kısmı bu işin önemini ve uygulamasını bilmeden reddetmekte iken diğer bir kısmı işin yürütülmesini zor bulmaktadır. Nitekim böyle bir muayene herhangi yerel bir hastanede 2000 riyale yaklaşan bir külfet yüklemektedir. Bir başka kısım ise bu muayeneleri kişiye ait özel durumların ortaya çıkması olarak görmekte, nişanlı erkeğin veya nişanlı kadının ailesinin bunu reddedileceğini düşünmektedir.

Deneklerden toplumun evlilik öncesi araştırma konusundaki yetersizliğinin nasıl giderilebileceği hususundaki görüşlerini yazılı olarak belirtmeleri istendi-

11 Önceki kaynaklar.

ğinde vatandaşların kültürel anlamda ve tıp bilimi bakımından bilinçlendirilmesi, medya kullanılarak seminerler tertip edilmesi, broşür dağıtımı, tüm hastanelerde bu amaca yönelik kliniklerin açılması, bu muayenelerin yapılmasının kolaylaştırılması hususlarına değindikleri görülmüştür. Konunun hassasiyeti dikkate alınarak başvuranların hislerine özen gösterilmesi, eğitim döneminde gençlerin bilinçlendirilmesi, akitten önce muayene yapılmasının bağlayıcı olması ve sağlık bakanlığı tarafından kolaylık sağlanarak bu muayenelerin biriyle evlenmeyi kabul eden herkes için ücretsiz yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

11- Evlilik Öncesi Tıbbî Muayene Konusunda Yapılan Hukuki Düzenlemeler

Arap ülkelerindeki üniversiteler konunun önemine binaen bu alanda düzenleme yapılması gerektiği ve başboş bırakılmasının tehlikeli sonuçlar doğurabileceği yönünde tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu tavsiyelere riayet eden Ürdün gibi kimi Arap ülkeleri evlilik öncesi tıbbî muayene konusunda, bunu zorunlu kılan kanunlar ve tüzükler çıkarmış, Suudi Arabistan, Bahreyn ve başka bazı ülkeler de bunu kişilerin tercihinin bırakan düzenlemeler yapmışlardır.

12-Muayenelerin Niteliği ve Çeşitleri

Çok farklı türde tıbbî muayene ve hastalıkların ortaya çıkarılması yöntemleri vardır. Bunların en önemlisi evlenmek isteyen her iki tarafı kapsayan muayenelerdir.

1- Orak hücreli anemi olup olmadığına yönelik muayene

2- Hemoglobin sorunları nedeniyle oluşan talasemi (akdeniz anemisi) ve diğer kan hastalıkları ve aile tarihinde varlığı halinde, (G6BD) kan enzimine bağlı hastalıkların olup olmadığının araştırılması

3- Hastalık ve hastalık belirtilerinin tespiti amacıyla yapılan enzim eksikliği testleri

4- Karaciğer unsurlarının tahlili yoluyla hemoglobinin akıcılığını bozan şeylerin ortaya çıkarılmasına yönelik muayene ve hemoglobin oranının ölçümü F&A2

5- Ailede hikâyesi varsa veya hastalığa işaret eden belirtiler bulunuyorsa kanın pıhtılaşmasında etkin olan faktör 8 ve faktör 9 testleri yapılarak hemofili hastalığının olup olmadığının araştırılması. Bu araştırma zührevi hastalıkların tanısında kullanılan TPHA ve RPR testinin sonuçları hakkında bir sağlama yapmaya da yarayacaktır.

6- Pozitif testler

7- Vücut bağışıklık sistemi virüsünün (AIDS) varlığını veya yokluğunu araştırmak, gerektiğinde kesinleştirmek

8- Viral hepatit hastalıklarının tüm çeşitleri (B, C) bakımından testlerinin yapılması

9- Birazdan ayrıntılı bakacağımız genetik araştırmalar

13-Yukarıda Sayılan Araştırmaların Müspet Sonuçlanması Eşlerin Hasta Olmadıkları Anlamını Taşır Mı?

Genetik ve laboratuvar araştırmaları tamamlandığında ortaya çıkan sonuçlar genel anlamda -fakihlerin deyimiyle zannı galiple- eşlerin sağlıklı olduklarını ifade eder. Ancak kesinlik ifade etmez. Özellikle genetik muayenelerde durum budur. Çünkü 30 bin civarında gen henüz tanınmamakta ve özellikleri keşfedilmemiştir.

Diğer bir yönden tıbbi muayenelerin, sağlıklı ve nitelikli bir neslin doğması bakımından –Allah (cc)’tan sonra- önemli bir rolü vardır. Bu rol, genel olarak hastalıklardan ve anormal doğumlardan korunmak için uygulanan program ve planlara riayet etmek suretiyle ortaya çıkar. Bunların en önemlisi doğru gebelik planı ve kadının folikasıit alımıdır. Folikasıit alımı, her bin doğumdan birinde görülen ve paraplejiye (alt taraf felci) yol açan nöral tüp bozukluklarından, sindirim sistemi ve idrar yolları sorunlarından kadının korunmasını sağlar. Yine şeker veya tansiyon hastası kadının gebelik öncesi ve sonrasında hekim tarafından takibi zorunludur. Bu durumda bebekte bu ve başka hastalıkların bulunmadığından emin olunması ve tiroit hormonlarının incelenmesi gerekir.

14- Tıbbi Muayenenin Evlenmek İsteyen Erkek ve Kadın Açısından Farklılaşması

Tıbbi muayenelerin bir kısmı erkek üzerinde yürütülürken bir kısmı da kadın üzerinde yürütülmektedir.

a) Erkek üzerinde yapılan tahliller:

1-İdrar ve dışkı tahlili, tam kan sayımı, sedimantasyon. Bu tahliller hastalıklardan yaklaşık yarısını ortaya çıkaran tahlillerdir.

2-Meni tahlili (Spermiyogram). Menide her bir santimetre küpte 100 milyon adet sperm hücresi bulunmalıdır. Bu sayı 30 milyonun altına düştüğünde hormonal bir bozukluğun olduğuna işaret eder. Evlenmeden önce tedavisi gerekir. Üçü hipofiz bezinden, dördüncüsü testislerden gelen hormonlar sperm hücrelerini sayı, şekil ve nitelik yönünden etkiler. Bu sebeple bu dördüncü de balgamsı hormonlar arasında sayılır.

3- Ortaya çıkacak hastalıkların evlilik öncesinde tedavi edilmesi için prostatta üretilen sıvının (PSA) tahlili ile prostat muayenesi. Evlilik öncesinde prostat tedavi edilmezse, erkek bazı hastalıkları eşine taşır.

4- Şeker hastalığı, irsi hastalıkların en tehlikelisidir. Şeker hastası bir kadının şeker hastası bir erkekle evlenmesi doğru değildir. Zira çocukları bu tehlikeli irsi hastalığa daha fazla maruz kalacaktır. Şeker hastalığı çocuklarda aritmetik anlamda bilinen belirli sabit nesep itibarıyla ortaya çıkar. Açlık kan şekeri tahlili ile yetinmek yanlıştır. Yemekten iki saat sonra kan şekeri ölçümünün yapılması gereklidir. Şeker veya yemek yedikten sonra yapılan bu ikinci test şeker hastalığının anlaşılmasında ve şeker oranının tespitinde daha önemlidir.

5- Evlenmeden önce tedavi edilmesi için karaciğer, böbrek ve kalp hastalıkları ile ilgili muayeneler.

6- Tespiti halinde tedavi edilmesi amacıyla frengi gibi zührevi hastalıkların araştırılması. Böylece ilk çocuktan sonra doğan çocuklarda görülen (RH) rhesus faktörünün sonuçlarından kaçınmak mümkün olur.

b) Kadınlar için yapılan tahliller:

1- Kadın, genel laboratuvar testlerinden (Zührevi hastalık araştırması, idrar yolları tahlili, dışkı tahlili, tam kan sayımı ve sedimantasyon) geçirilir. Kandaki hormonal değerler tespit edilir.

2-Kandaki RH faktörü testleri kadın için en önemli testlerdir. Çünkü bu testler sonucunda belirlenen hastalıklar gebeliği etkiler. RH faktörü çocuk için de hayati öneme sahiptir. Kadının ilk gebeliği doğal, normal, sorunsuz olmuştur. Ancak eğer kadın RH negatifse ilk doğumda kendisine 48 saat içinde antikor ilacının(anti D) enjekte edilmesi gerekir. Eğer bu ilaç ilk doğumda verilmezse daha sonraki gebeliklerde tekrarlayan düşükler yaşanacaktır. Tedavisi de mümkün olmayacaktır. Zamanında yapılan bu iğneyle çocuklar, beyin hücrelerinin zarar görmesine yol açan alyuvar kırılmasından korunur.

3- Kadına özel testlerden biride kedi köpek hastalığı adıyla bilinen hastalığın tespiti için yapılan toksoplazma testidir. Bu hastalığa yakalanan kadın düşük yapar.

4- Bazen rahme, yumurtalığa ve fallop tüplerine ultrason yapılmaktadır.

15-Genetik Muayene

Kur'an, ceninin yumurta ve canlı meniden meydana gelen nutfeden oluştuğunu beyan etmiştir. Allahuteala şöyle buyurur: 'إنا خلقنا الإنسان من نطفة أمشاج' Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık.¹² 'مشج' iki şeyin karışımı demektir. Nitekim dilbilimciler مشج ve مشج iki şeyin birbirine karışması anlamında olduğunu söylerler. Çoğulu أمشاج'dır.¹³ Kur'an'da bildirilen bu hakikati, modern bilim, nutfenin, babaya ait meniden 23 adet, anneye ait yumurtadan 23 adet olmak üzere 46 kromozomdan oluştuğunu tespit etmiştir.¹⁴ Bu kromozomlar, hücrenin uygun bir biçimde gelişiminden sorumludur. Bu, hücreye hâkim olan yönlendirilmiş akıldır. Kromozom, angstrom (metrenin milyarda biri) ölçülerine sığmayacak ka-

12 İnsan,76/2.

13 Kâmu'su'l-Muhîr, Lisânü'l-Arab ve Mu'cemu'l-vasîr مشج maddesi.

14 Dr. Muhammed Ali el-Bâr, "Halku'l-insân beyne't-tbbi ve'l-Kur'ân," s. 124, Dr. Ali Karadağı "el-İlâcü'l-cinî min manzûri fihî'l-İslâmî" (İslam Fikhi Bakımından Genetik Tedavi) adıyla 22-20 Ekim 2001 de Katar Üniversitesinde düzenlenen Genetik Tedavi ve Ahlâkî Yansımaları konulu çalışmaya sunulan araştırma, Dr.Abdulğaffar eş-Şerîf, "Hukmü'l-keşf'l-icbârî," İslam Örgütü tarafından المنظمة الإسلامية للعلوم الطبية المعاصرة isimli kitapta (s.926) yayınlanmış olup tümü Kuveyt'te H.1419 yılında yapılan Genetik Mühendislik adlı sempozyumda bulunmaktadır, Dr. Mesud Hilali Hilâlî, "el-Basametü'l-verâsiyye ve 'âlakatuhaş-şer'iyye," Kuveyt Üniversitesi baskısı s. 28; Dr. Danyal Kiflis ve Lari Hod, "eş-Şifretü'l-verâsiyye li'l-insân" Dr. Ahmed Müstecir tercümesiyle s.217 ve 13-15 Ekim 1998'de Kuveytte düzenlenen Genetik Mühendislik sempozyumunda sunulan tüm araştırmalar.

dar küçük ve hassas olmasına rağmen yaratılışın, kalıtımın sırlarını ve birbirinden farklı hücre yapılarının sırlarını taşıyor. Öyle ki her bir hücre bitişik olsa bile diğerinden farklı sırlar barındırmaktadır. Örneğin göz korneasındaki şeffaf hücrelerin oluşumu ve taşıdığı esrar diğer hücrelerden farklıdır. Yine bu kromozomlar her bir eşten gelen 23 eş olarak diğer eşten aynı adetteki kromozomla bitişik olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁵ Kur'an bunu ince üslubuyla (نطفة امشاج) 'karışmış nutfedir' şeklinde ifade eder. Kur'anda çoğul ifade kullanılmakla, bunun bir tek şey olmadığı anne ve babadan gelen birçok şeyin toplamı olduğu anlatılmaktadır. Bunların 22 tanesi beden inşası ve özelliklerinden sorumlu iken bir tanesi de cinsiyeti belirlemektedir. Bu ikililerden x ve x kromozomu çiftleşirse dişi, x ve y çiftleşirse erkek olmaktadır. Bu farklılık tüm hücrelerin oluşumuna yansımaktadır. Milyonlarca hücre, oluşumunu bu cinsiyet ayırımına uygun sürdürmektedir. İki cinsi ayıran bu gerçeklik, bu cinsiyet ayrımı, cilt hücrelerinde, saç hücrelerinde, kan, beyin, kemik hücrelerinde, oluşumun her zerresinde, her birinin diğerinden ayrıldığı hormonlarda, cinsel organından başka sair anatomik yapısında, kemiklerin, kasların tendonların oluşumunda kendini göstermektedir.¹⁶ İşte bu, Allahuteala'nın 'erkek, dişi gibi değildir' sözünün uygulamasıdır. Bu asla kadının eksik olması anlamında değildir. Denge, olgunluk ve eş olmanın hakikati gerçekleşsin diye bazen erkek yararına bazen kadın yararına olmak üzere kadınla erkeğin özündeki farklılığın açıklanmasıdır.

Bu kromozomlar helezonik biçimde birbirlerine sarınmış iki nükleik asit zincirinden oluşan şerit veya iplere sahiptir. Bunlar, uzunluğu 2800 kilometreyi bulan, yüzbinlerce geni barındıran kaset şeridi şeklinde ikili DNA (Deoksiribonükleik asit) zincirleridir. DNA zincirlerindeki bu genler, bedenin uzunluğu kısalığı, şekli, rengi, hatta sesinin tınısı, göz rengi, irsî hastalıklara maruz kalmasını yönetir. Her biri üç milyar bazal çiftten oluşan yüzbin geni ihtiva eden bir tek hücrede DNA bu şekilde oluşmaktadır.¹⁷

16- Genetik Muayeneler Yoluyla İrsî Hastalıkların Teşhisi

Tıp alanında, özellikle insan genomunda büyük ilerlemeler sağlandı. Modern tıp, gen tedavisi ve hastalıklardan korunma alanında büyük gelişme kaydedebilmektedir. Bunu, kalıtımı sağlayan unsurların nasıl bileştiğinin bilinmesi sayesinde irsî hastalıkların laboratuvar teşhisi alanında görülen ilerleme sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler insan genom projesi ve genetik tedavi için büyük çabalar ve paralar harcamaktadır.

17- İnsan Genom Projesi¹⁸

Bilim insanları, insan genlerinin bilinmesi ve sırlarının daha fazla ortaya çıkarılması için yoğun gayret sarf etmektedir. Bu büyük hedefi gerçekleştirmek için en

15 Adı geçen kaynaklar.

16 Adı geçen kaynaklar.

17 Adı geçen kaynaklar ve Thomas Kaski, "Tıbbi esâse DNA ve'l-vikâye ve'l-ilâc s.132.

18 Genom, gen ve kromozom kelimelerinin birleştirilerek kısaltılmasından oluşmaktadır. Bkz. Dr. Hasan Hathut, age.

modern teknoloji ve devasa bilgisayarlarla donatılmış laboratuvarlardan yardım alıyorlar. Bu, Amerika'nın beş milyar dolar para ayırdığı bir projedir.

Şimdiye kadar birçok büyük neticeler elde edildi. Bu neticelerin en sonuncusu insanın genom haritasının keşfidir. Gün geçmiyor ki genlerden biri, insanın genom haritasındaki yeri, kapladığı alan, kendisini oluşturan azotlu bazların sayısı, yaratıcısının emriyle kendisini üreten proteinler ve bu proteinleri oluşturan amino asitler, görevi ve bu proteinin eksikliği halinde maruz bırakacağı hastalıklarla birlikte öğrenilmesin. Allahuteala proteini kumanda eden gendeki azotlu bazların zincirinde meydana gelecek herhangi bir bozulmanın, tehlikeli bir hastalığa yol açmasını dilemiş. Ancak bu hastalık, çocuk, hasarlı geni her iki ebeveyninden tevârüs etmedikçe ortaya çıkmıyor. Eğer şahısta, genlerin biri sağlam diğeri hasarlıysa sadece hastalığı taşıyan kişi sayılıyor. Bu şahısta hastalık belirtileri görülüyor. Ancak; bu şahıs aynı vasıftaki geni taşıyan bir kadınla evlenmesi halinde çocuklarında bu hastalığın çıkma ihtimali %25'tir, yani dörtte bir. İşte burada tıbbi muayenenin rolü devreye giriyor.

Bazı irsî hastalıklar var ki bunlar, ebeveynin birinden veya ikisinden birlikte intikal eden genle geçmektedir. Bilim insanlarının irsî hastalıkların sayısını 1994 yılında 6678 adetle sınırlamış, bunların 4458 adedinin soyun yarısında, 1850 adedinin soyun dörtte birinde görüldüğünü belirtmişlerdir. 1998 yılında ise bilim insanları, 8000 den fazla irsî hastalığa ulaşmışlardır.¹⁹

18- Genomun Bilinmesinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Şüphesiz genlerin sırlarını anlamak insanlık için büyük yararlar sağlayacaktır. Ancak kuralsız biçimde serbest bırakılırsa örneğin iş çevrelerinde şart koşulursa hastalığa maruz kalan veya kalma ihtimali bulunan kişiler göreve alınmayacaktır. Sağlık ve hayat sigortalarında durum daha fecidir. İnsanın gizli kalmasını istediği şeylerin ortaya çıkarılması ve daha başka olumsuzluklar vardır. Bu sebeple, bu alanda dini ve ahlaki kuralların konulması gerekir.²⁰ Miladi 23-25 Ekim 1998, hicri 13-15 Cemaziyel ahire 1419 tarihlerinde İslami Tıp Bilimleri Örgütü'nün Kuveytte düzenlediği 11. Sempozyumda şu tavsiyelerde bulunmuştur: İnsanın gen haritasının resmedilmesi olan insan genomunun okunması projesi, insanın kendini tanıması faaliyetinin bir parçası ve sünnetullahın mahlukattaki incelenmesi ve (سنريهم) 'Biz ayetlerimizi hem afakta, hem kendi nefislerinde onlara göstereceğiz'²¹ ayetinin ve benzeri diğer ayetlerin gereğince amel edilmesidir.

İnsan genomunun okunması, irsî hastalıkların veya hastalığa yatkınlıkların bilinmesine vesile olursa bu durumda çalışma alanı hastalıkların önlenmesi ve tedavisi olan sağlık bilimleri ve tıbbi bilimlere değer katan, farzı kifaye kapsamında bir bilimdir. Bilim insanları bu projenin aşağıdaki amaçları gerçekleştireceğini ummaktadır:

19 Dr. Muhammed Ali el-Bâr, age.; Dr. Hasan Hathut, age.

20 Adı geçen kaynaklar.

21 Fussilet 41/ 53.

- 1- İrsi hastalıkların sebeplerinin bilinmesi,
- 2- Herhangi bir insanın gen haritası anlamında ve tansiyon, kalp krizi ve şeker hastalıkları gibi hastalıklara yatkınlığının bilinmesi anlamında kalıtsal yapısının bilinmesi
- 3- İrsi hastalıkların genetik tedavisi
- 4- Hastalıkların tedavisi ve insanın biyolojik gelişiminde ihtiyaç duyacağı biyolojik maddelerin ve hormonların üretilmesi

19- Genetik Tedavi

Genetik tedavi, bozuk genlerin düzeltilmesi, hastalığa sebep olan genin alınarak yerine sağlıklı genin konulmasıdır. Bu şu iki yoldan biriyle gerçekleşir

Birincisi hücre yoluyla. İstenilen düzeltme yapıldıktan sonra bozuk olana enjekte edilir. Genin hücredeki kromozomun belirli bir yerine dâhil edilmesi gerekir. Bu işlemin rastgele yapılması büyük zararlar verebilir. Genlerin iletilmesi ya kimyasal ve fiziksel yollarla ya da sağlam geni taşıyan virüsler yoluyla mümkün olmaktadır. Kimyasal yolda kalsiyum fosfat gibi bir maddenin birkaç kopya arasına girmesiyle olmaktadır. Bu kimyasal maddenin hücre zarında meydana getirdiği tahribat, hücrede boşluk meydana getirmektedir. Daha sonra kalıtsal yapı hücrenin içine nakledilmektedir.²²

Genlerin ulaştırılmasını sağlayan diğer bir yol kalıtsal yapının stoplazma veya çekirdeğe girdirildiği mikroskop altında enjeksiyon yoludur. Virüslerin kullanımı yolu, en çok kabul gören ve uygulanan yoldur. Burada virüsler genin taşınmasında bir kamyon veya nakliye aracı gibi kullanılır. Burada iki çeşit virüs vardır. Biri RNA diğeri DNA'dır. Yapıları farklı olsa da bunlar nükleotidlerin bileşimiyle oluşur. Her ikisi de azotlu bazlara özenlice zincirlenerek eklenmiş sistemli kodları barındırır. Deneyler sonucunda insan beta globinin oluşumundan sorumlu genin, bir taşıma aracı gibi kullanılan retrovirüslerle fare kemik hücrelerine girdirilmesinin mümkün olduğu ispat edilmiş ve iyi sonuç alınmıştır. Retrovirüsler, insan gelişiminde etkin olan genin, fibroblasta (bağ dokusunun temel hücresi) girdirilmesinde kullanılmaktadır.

Bu yöntem, kas ve karaciğer hücreleri vasıtasıyla embriyo üzerinde yapılan deneylerde de uygulandı. Laboratuvar deneylerinden sonra insan üzerinde uygulandı. İlk uygulama irsî bir hastalıkla doğan isimleri (سبتيا و اشني) olan iki çocuğa yapıldı. Bu çocukların vücudu, eksikliği, öldürücü T hücreleri adıyla adlandırılan ve bağışıklık sisteminde etkili olan kan hücrelerinin ölmesine yol açan bir enzim (adenozin dimetaze) üretilmiyordu. Eylül 1990'da t lenfositleri, genetik tedavi

22 Dr. Abdulaziz Kerim, "el-Kâinât ve'l-hendesetü'l-muverrisât," Teşkilâtın 11. toplantısında takdim edilen araştırma s.17 ve diğer adı geçen araştırmalar.

hücreleri vasıtasıyla çocuğa enjekte edilmek suretiyle genetik tedavi süreci başladı. Ocak 1991’de diğer çocukta uygulandı. Her ikisinde de tedavi iyi sonuç verdi.²³

İkinci yol, yumurta ya da sperm hücresinde istenilen düzeltmelerin yapılması yoludur.

Her iki yol bir takım şüpheler uyandırmaktadır. Birinci yolla ilgili uyanan ahlaki şüphe şudur: Şahsın kalıtsal izleri, çocuğuyla mutabık olacak mıdır? İkinci yolla ilgili ise yumurta ve sperm hücresinde yapılan düzeltmenin etkisi şüphelidir.²⁴ Bu sebeple ilkesel olarak bu halde tedavi caiz değildir. Bu ahlaki şüphelerin giderilmesi gerekir. Her iki yolla yapılacak tedavide genin asli yapısının ve soyun irsen tevarüs edilen özelliklerinin etkilenmemesi gerekir. Başka bir yönden genetik rehberlik ve genetik mühendislik, ‘hastalıktan korunma, tedaviden evladır’ kuralının uygulanmasında öncü bir rol oynamaktadır. Genetik tedavinin rolü, sadece insanla kısıtlanamaz. Kâinatın kalıtsal yapısında değişim ve düzeltme gibi bitki ve hayvan âleminde de önemli bir rolü vardır. Bakterilerin üretilmesinde olduğu gibi hassas evrensel düzende bitki genlerinin yeniden düzenlenmesi, üretilip çoğaltılması ve hayvanlarda kalıtsal mühendislik yapılması bu konuda örnek olarak sıralanabilir.

20-Genetik Tedavinin Geleceği

Yapılan araştırmalar ve ulaşılan neticeler gösteriyor ki genetik tedavinin geleceği parlak olup, kanser, viral siroz, aids, irsî kolestrol yüksekliği, damar sertliği gibi hastalıklara, alzheimer ve parkinson gibi sinir hastalıklarına müptela milyonlarca hastaya uzanarak gittikçe genişleyen hastalıkların tedavisinde yararlanılacaktır. Bunlara doğumdan önce cenin üzerinde yapılacak tedavileri ve evlilik öncesi irsî hastalıkların teşhisini ekleyebiliriz.

21- Genetik Tedavinin Faydaları

Genetik tedavinin birçok faydası ve büyük yararları vardır. Biz en önemlilerini dile getireceğiz.

1-Genetik hastalıkları erken zamanda ortaya çıkarması Böylece Allah’ın izniyle ya asla vuku bulmaz ya da süratle tedavi edilebilir ya da irsî hastalık oluştuğunda ağırlaşmadan hafif seyretmesi sağlanabilir.

2- Genetik rehberlik ve genetik danışmanlık yoluyla toplumda bu çeşit hastalıkların yayılmasını azaltmak

3- Genetik oluşumun, tansiyon, kalp krizi, şeker gibi belirli hastalıklara yatkınlığın belirlenebildiği insanın genetik yapısının bilinmesi ile bilimsel zenginliğin artması

4-Hasta genleri taşıyanların evliliklerini sınırlandırmak ve bunun devamında

23 Dr. Salih Kerim, age (23. Dipnot).

24 Dr. Ahmed Recaî el-Cündî, “Lemha havle Nedveti’l-verâse ve’l-hendeseti’l-verâsiyye,” I, 28.

hastalıklı doğumların sınırlandırılması.

5-Tedavi ve gelişim için insanın muhtaç olduğu biyolojik maddelerin ve hormonların üretilmesi²⁵

22- Genetik Tedavinin Olumsuzlukları ve Tehlikeleri

Genetik tedavinin psikolojik ve sosyal yönden birkaç olumsuzluğu bulunmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır.

1- Bazı irsî hastalıklarının açığa çıkması, kişinin özel hayatında büyük sonuçlar doğuracaktır. Çalışma hayatına kabul edilmeme, genel anlamda sigorta edilmeme, kadın olsun erkek olsun kendisiyle evlenilmekten kaçınma vb. daha başka durumlarla yüz yüze gelecektir. Genomunun okunması, hiçbir suçu olmadığı halde olaydan duyacağı ıstırapla gerçekten de çalışma hayatını, evliliğini ve daha başka özel işlerini etkileyecektir. Oysa hasta, geni veya virüsü taşıdığı halde hiç hastalanmayabilir. Zira hastalığı taşıyan her kişi hasta değildir ve beklenen her hastalığın meydana geleceği kesin değildir.

2- İnsanın özgüveni üzerindeki etkileri, karanlık gelecekte kaygılanıp korkması ve bu endişeler sebebiyle maruz kalacağı tehlikeli psikolojik hastalıklar. Oysa insan saygındır. Bu saygınlığın, kişilik özelliklerinin ve sırlarının korunmaması caiz değildir.

3- Genetik bakımdan hastalıkların ortaya çıkmasında önemli etkisi olan, çevresel etkileşim ve hayat tarzından kaynaklanan başka faktörler de vardır. Buna spermde, yumurtada veya döllendikten sonra her ikisinde oluşan mutasyonu da eklemek gerekir.²⁶

4- Genetik tedavi, boyun uzunluğu, kısalığı, cildin siyah veya beyaz olması, kişinin şekli ve benzeri yaratılış özelliklerini kapsayacak şekilde veya soyun güzelleştirilmesi adına değişiklik yapılması halinde belirecek başka kötülüklerde vardır ki bunlar Allah'ın yarattığını değiştirme kabilinden olup, haramdır. Gelişmiş ülkeler, özellikle Amerika, bugün bu tehlikeli alanda tehlikeli bir yarışa girmiş bulunmaktadır, yeni ilerlemeler kaydetmenin koşuşturması içindedir. Gen dünyasında uzmanlaşmış, özellikle insanla alakalı 250 den fazla enstitü ve laboratuvar bulunmaktadır ve bunların biri, diğerine ulaştığı yeni sonuçları bildirmemektedir. Bir gün bu genetik mühendislik dünyasından yeni bir hastalık taşıyan bir şeyin veya yıkıcı biyolojik bir mikrobun çıkması uzak değildir. Özellikle belirtilmesi gereken bir hususta bu laboratuvarlarda hukuki ve ahlaki bir güvencenin bulunmayışıdır. Bu amaçla Fransa'da mikrobiyolojik kurul kurulduysa da yeterli değildir. Aşağıda belirtilen hususlarla ilgili bu tehlikeler şunlardır.

25 Dr. Muhammed el-Bâr , “Nazra fâhisa li'l-fuhûsâti't-tıbbiyye,” Dr. Hasan Hathut , “Kırâe el-Cinûm el-beşeri;” , Dr. Nasir el-Miman, “el-İrşâdü'l-cini;” H.1419 da Kuveytte İslam Örgütüne düzenlenen sempozyumda sunulan araştırma, Dr. Acil en-Neşemî, “el-Vasfu's-şer 'i li'l-cinûm el-beşeri,” adı geçen sempozyum, Dr. Ömer el-Elfî , “el-Cinûm el-beşeri” adı geçen sempozyum.

26 Adı geçen kaynaklar.

1- Bitki, hayvan ve mikroorganizmalarda genetik mühendislik uygulamalarını ilgilendiren tehlikeler. Buna ek olarak genetik anlamda modifiyeli canlılar, insan sağlığına zararlı veya çevresel riskler barındıran garip genler taşımaktadır.

2- Aşağıda başka açılardan genetik tedaviyle alakalı tehlikeler sayılmaktadır.

a- Bülüğa ermiş kişilerde, cinsiyet hücresi (sperm ve yumurta) doğuracak mikrobik hücrelerle genlerin nakledilmesi, bu hücrelerin genetiğiyle oynanmış olması sebebiyle kimliği belirsiz, nesebi kayıp yeni bir neslin gelmesine yol açabilir.

b- Embriyo hücreleri arasında erken dönemde hücrel birleşme olması

c- Genlerin taşınmasında kullanılan virüslerin bir zarara veya ölüme neden olması ihtimali

d- Tedavi etmeye çalışırken hastanın kromozomunda genin yerini belirlemede başarısız olmak suretiyle başka bir hastalığa veya daha ağır bir zarara sebep olmak. Taşınan genin kanser gelişimine sebep olma ihtimali ve gebelik sırasında embriyonun tedavisi amacıyla kullanılan gen mikroskobunun kullanılması, ceninin ve annenin hayatı için kat kat tehlikeli olabilir.

e- Üretilen gen ve genetik mikroorganizmalarla²⁷ alakalı diğer bir tehlike, genetik tedavi yöntemlerinin yıkıcı biyolojik savaşlarda kullanılmasıdır.

II. TEDAVİNİN VE GENETİK TEDAVİNİN HUKUKİ DURUMU (ŞER'İ HÜKMÜ)

Genetik tedavi, iki yönden ele alınmaktadır. Birisi, genel anlamda hastalıkların tedavisi diğeri özel anlamda bu tedavi yöntemine has uygulamalar ve etkileri. İrsi hastalıklar için bir tedavi yöntemi olması itibariyle ilkesel olarak tedavi konusunda geçerli olan teklifi şeri hüküm tatbik edilir.

1- Genel Anlamda Tedavi

Fıkhi açıdan fakihler tedavinin hükmü hakkında farklı görüşler ortaya koymuştur.²⁸ Bu hüküm, şeri deliller ve mekasidi şeria ile delillendirilir ki bunlarda beş teklifi hükümdür. (Vücup, nedb, tahrim, kerahiye, ibahe.)

Tedavi olmamak, adalet sıfatıyla mevsuf hekimlerin şahitliğiyle, can kaybına yol açacaksa bu durumda tedavi olmak vaciptir. Çünkü nefsin korunması hukukun korunmasını emrettiği beş zaruriyattan biridir. Zararı ortadan kaldırmayı ifade eden (zarar vermekte zarara karşı zarar vermekte yoktur)²⁹ nasların belirtmesiyle hastalık, verem, difteri, tifüs, kolera³⁰ gibi bulaşıcı hastalıklardan tedavi

27 Dr. Salih Abdulaziz Kerim Age.

28 Ayrıntılı araştırma için bkz: Dr. Ali el-Muhammedî, "Hukmü't-tedâvî fi'l-İslâm," Konseyin 7. Sayısında yayınlandı c. 3, s. 602.

29 Mâlik, *Muvatta*, "Akdiye," s. 464; Ahmed, *Müsned*, I, 313; İbn Mâce, II, 784; Elbânî, 896. Bazıları bu hadisi sahih olarak nitelemiştir.

30 Dr. Muhammed Ali el-Bâr, "el-'İlâcü't-tıbbî," c. 3, s. 203.

olmak yine vaciptir. Şafiilerden ve Hanbelilerden bir grup³¹ fakih, tedavi olmanın mutlak surette vacip olduğu görüşündedir. Bir kısmı ise fayda vereceği hususunda bir zan varsa vacip olduğu kanaatindedir. Hanefiler,³² hastalığı giderecek sebep kesin olarak hastalığı giderecekse bu durumda vacip olduğu görüşündedir. Nasıl ki susuzluğun zararını gidermek için su içmek, açlığın zararını gidermek için ekmek yemek vacipse ve ölüm korkusu halinde bunları terk etmek haramsa aynı şekilde ilaç kullanmayı ve tedaviyi terk etmek böyledir. Fetavayı Hindiyeye de şöyle denir: ‘Bil ki, zararı yok eden sebepler kısımlara ayrılmaktadır. Bir kısmı, susuzluğun zararını gideren su, açlığın zararını gideren ekmek gibi zararı kesin olarak giderir. Bunları terk etmek tevekkül değildir. Ölüm tehlikesinde bunları terk etmek haramdır.’³³

Fakihler, bunu şu ayetlerle ve tedaviyi emreden hadislerle delillendiriyorlar. ‘Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız.’³⁴ ‘Kendinizi öldürmeyin. Allah size karşı Rahimdir’³⁵ ‘Üsame bin Şerik şöyle dedi: Resulullah’ın yanına vardım. Sahabeleri başlarında kuş varmış gibi yanında duruyorlardı. Selam verdim ve oturdum. Oradan buradan bedeviler geldi, -Ya Resulullah tedavi olalım mı? Dediler. – Tedavi olun. Allah, yaşlılık hariç devası olmayan hastalık yaratmamıştır.’³⁶ Ebi Derda hadisi: Resulullah (sas) dedi ki: Allah (cc) hastalığı ve çaresini indirdi. Her bir hastalık için bir deva var etti. Tedavi olunuz. Haramla tedavi olmayınız.’³⁷

Bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda veya kişi büyük bir zarar tehdidi altında ise veya ölüm tehlikesi hallerinde tedavi olmak vacip olunca bunu terk etmek te haram olur. Cabir Hadisi’de buna delalet etmektedir. ‘Bir sefere çıktık. İçimizden birinin başına taş değdi ve başı yarıldı. Adam ihtilam oldu. - Benim teyemmüm etmem konusunda ruhsat görüyor musunuz? Dedi. -Suya gücün varken ruhsat görmüyoruz dediler. Adam gusletti ve öldü. Resulullah’a (sas) geldiğimizde kendisine olay anlatıldı. Resulullah şöyle dedi. – Ölesiceler adamı öldürdü. Bilmediklerinde sormuyorlar mı? Muhakkak ki acizliğin şifası sorudur.’³⁸

Eğer tedaviden alınacak netice hakkında bir kesinlik yoksa³⁹ tedaviden istifade durumu zannî ise tedavi olmak, Resulullah’ın(sas) sözüne ve davranışına uymak kabilinden müstehaptır.⁴⁰

31 İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, XXI, 564; XXIV, 269; *İhyâu ‘ulûmi’d-din*, IV, 279; İbn Muflih, *Âdâbu’ş-şer’iyye*, II, 361.

32 Fetavayı Hindiyeye 5/355.

33 Önceki kaynak.

34 Bakara 2/195.

35 Nisa 4/29.

36 İbn Mace 334, Tirmizi (bu hadis hasen sahihtir der), Ebu Davud, Tuhfetü’l-ahvezî, Hakim (hadisi sahih görmüştür).

37 Sünen-i Ebu Dâvûd.

38 Ebu Dâvûd, Darekutnî, (69), Beyhakî (1/288), İbn-i Hüzeyme Sahih (1/138), İbn-i Hibban Sahih (2/304), Hakim Müstedrek (1/165).

39 Fetavayı Hindiyeye 5/255.

40 Ebû Dâvûd, Sünen.

Bunun dışında kalan hallerde mubah ve meşrudur. Bu cumhuru fukahanın görüşüdür.⁴¹ Hüccetül İslam Ebu Hamit El-Gazali, 'seleften tedavi olanların sayısı sınırlı değildir, ancak büyük zatlardan bir kısmı tedaviyi terk etmiştir.' dedikten sonra; Resulullah(sas)'ın tedavi olduğunu belirtmiştir. Eğer tedavi olmak bir noksanlık olsaydı Resulullah(sas) onu terk ederdi. Zira bir başkasının tevekküldeki hali ondan daha kâmil olamaz.⁴²

İmam Gazali, tedavinin tevekkülle çeliştiğini söyleyenlerin bu sözlerini bir çeşit muğalatadan sayarak reddetmiştir. Zira Resulullah (sas) tevekkül edenlerin efendisidir ve birçok hadiste tedaviyi emretmiştir. Sonra tedavi, susuzun su içmesi ve açın açlığı yok etmek için yemek yemesi gibidir. Bunların arasında bir hiyerarşi yoktur. Bunların tümü, her eksiklikten münezzeh ve yüce olan Müsebbibül Esbabin düzenlediği ve sünnetini icra ettiği sebeplerdir.⁴³ Ömer (ra) ve sahabeden gelen şu rivayet, bunun tevekkülün bir şartı olmadığına delalet etmektedir. 'Şama gitmek üzere yola çıktılar. Cabiye'ye vardıklarında onlara Şam'da hızla yayılan bir veba ve birçok kişinin öldüğü haberi geldi. Bu konuda iki görüş ortaya çıktı. Bir grup, 'vebanın olduğu yere girmeyelim, kendi elimizle tehlikeye atılmış oluruz' derken diğer grup, 'hayır girelim ve Allah'a tevekkül edelim, Allah'ın kaderinden kaçmayalım, ölümden kaçmayalım, Allahuteala'nın dediği gibi –"Binlerce kişinin ölüm korkusuyla yurtlarından çıktıklarını görmedin mi? ..."⁴⁴ Dediler. Bunun üzerine Ömer'e (ra) müracaat ettiler. Ömer (ra): 'Dönüyoruz, vebalı yere girmiyoruz' dedi. Muhalif olanlar, Allahuteala'nın kaderinden mi kaçacağız? Dediler. Ömer, -Evet. Allahuteala'nın kaderinden Allahuteala'nın kaderine kaçacağız' dedi. Sabahladıklarında Abdurrahman geldi ve Ömer ona konu hakkında görüşünü sordu. O, ben de bu konu hakkında Resulullah'tan işittiğim bir şey var dedi. Resulullah şöyle di-yordu; Bir yerde taun olduğunu duyarsanız oraya girmeyin, içinde bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa da oradan kaçıp çıkmayın.⁴⁵

Diğer tüm işlerde sebeplerle hareket edildiği gibi tedavi de kendisiyle hareket edilecek sebeplerden bir sebeptir. Onu terk etmek, bir zarar doğuruyorsa haramdır. İbn-i Kayyım da bu görüşü desteklemiş ve tedavi olmanın meşru bir sebep, Allahuteala'nın kaderinden bir kader ve sünnetinden bir sünnet olduğunu beyan etmiştir.

İlaç, fayda vermeyecekse ve tedavi yararlı olmayacaksa bu durumda, tedavi olmak mubah ve terki caiz olur. Nitekim Gazali, tedavi olmamanın meşruiyeti hususunda beş sebep saymıştır. Bu beş sebeplerden biri de hastalığın müzminliği ve kullanılması istenilen ilacın faydasının vehmî olmasıdır.⁴⁶

41 *el-Fevâkihü'd-devânî*, II, 442; Kurtubi, *el-Câmi' li'ahkâmi'l-Kur'an*, X, 199; Dr. Ali el-Muhammedî, "Hukmü't-tedâvi fi'l-İslâm," *Konseyyin* 7. Sayısında yayınlandı c. 3, s. 602.

42 *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, IV, 283.

43 *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, IV, 283.

44 Bakara, 2/243.

45 Buhari 10/179, Müslim 4/1740 (2219).

46 *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, IV, 279.

2-Kendine Has Özellikleri, Etkileri, Doğurduğu Fayda ve Zararlar veya Şer'i Naslra Aykırılığı Bakımından Genetik Tedaviye Bakış

Kendine has özellikleri, etkileri, doğurduğu fayda ve zararlar veya şer'i naslra aykırılığı bakımından ele alındığında genetik tedavinin tüm çeşitleri ve durumları için genel bir hükme varmamız uygun değildir. Çünkü şeri hüküm, eğer ilgilendiği konu, bilinen, açık, ortada olan bir konu ise ayrıntıları dikkate alır. Çünkü bir konu hakkında hüküm vermek, onun zihinsel tasavvurunun bir parçasıdır. Ayrıca, tedavi olma ve ilaç kullanma konusuna özel delillerin yanı sıra, genel olarak tedavi ve özel olarak genetik tedavi üzerinde geçerli ve hâkim birkaç genel kural ve ilke de bulunmaktadır.

Bunlar: 1-Maslahatların gözetilirken zaruriyat, haciyat, tahsiniyat sınıflandırmasına dikkat edilmesi, maslahatla mefsedet arasında denge kurulması ve şimdi sayacağımız şu kurallar. Mefsedetin yok edilmesi, maslahatın temin edilmesinden öndedir. Ağır zarar giderilirken hafif zarara katlanılır. Zarar giderilir. Zarar, misliyle giderilmez. Zaruretler, mahzurları mübah kılar. Zaruretler, miktarınca takdir edilir. Genelin zararını gidermek için özelin zararına katlanılır. Hafif zararlar ağır zarar giderilir. İki mefsedet çeliştiğinde zararı büyük olanın giderilmesine riayet edilir. İki kötülükten ehven olanı seçilir. Zarar vermek yoktur, zarara karşı zarar vermektir.⁴⁷

2-Araçların ve vesilelerin değeri: Saygın bir gaye için de olsa haram olan araç haramdır. Dolayısıyla genetik tedavide veya başka şeyde mahzurları mübah kılan bir zaruret hali müstesna, haram bir aracın kullanılması caiz değildir.⁴⁸ İbnü Kayyim, Seddi Zera'i kuralını dinin ve İslam fıkhnın dörtte biri saymıştır.⁴⁹

3- Tedavinin anlamını, amaçlarını, sonuçlarını, etkilerini gözetmek. Şatibi şöyle der: Fiillerin sonuçlarını nazara almak şeran muteberdir ve gözetilir. Bu fiiller, ister uygun olsun isterse aykırı olsun fark etmez. Müçtehidin mükelleften sadır olan fiil hakkında, o fiile ön açması veya menetmesi bakımından bir hüküm vermesi, ancak o fiilin sonuçlarına baktıktan sonra mümkündür. Fiil, bir maslahatın temini veya bir mefsedetın giderilmesi içindir. Ancak gayesi hilafına sonuçları olabilir. Şu halde fiilin mutlak olarak meşru olduğunu söylemek –fiil maslahat temini için ise- elde edilmek istenen maslahata denk veya ondan daha ağır bir mefsedete neden olabilir. Yine fiilin mutlak olarak meşru olmadığını söylemek – fiil mefsedete sebep oluyorsa- belki de bu mefsedeti gidermeye çalışırken ya ona eşdeğerde ya da daha fazla mefsedete yol açabilir. Öyleyse kayıtsız olarak gayrimeşru demek doğru değildir.⁵⁰ Bir işin neticesini esas alarak o iş hakkında bir yargıya varmak, temel kuralların kendisine dayandığı genel bir köktür.⁵¹

4- Hüküm, mümkün olduğunca ince ve doğru olsun diye tüm çeşitleri ve durumları boyunca özel anlamda genetik tedaviye bakmak. Bir şey hakkında doğru

47 İbn Mâce bu hadisi Kitâbü'l-ahkân'da zikretmiştir.

48 Şatibi, *Muvâfakât*, IV, 556.

49 İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, Kahire, III, 134-159.

50 Şatibi, *Muvâfakât*, IV, 552-553.

51 Şatibi, *Muvâfakât*, IV, 556.

hüküm vermek, onu ayrıntılı olarak anlamının ve tasavvur etmenin bir türevidir. Bu sebeple, konuyu elimizde mevcut olan çeşitlerine göre açıklıyoruz.

a- Genetik tedavinin zikredilen her iki çeşidi daha önce belirttiğimiz zararlara ve mefsedete yol açmadığı sürece caizdir. İslam Dünyası Birliği (Rabitatul Alemil İslami) fıkıh akademisi meclisi Mekke'de M.31 Ekim 1998, H. 11 Recep 1419 da 15. Döneminde bir takım hükümler ve kurallar içeren bir karar yayınladı. Bu kararda şunlar öngörüldü:

Günümüz bilim dünyasında önemli bir yer edinmiş olan ve kullanımı hakkında birçok sorunun etrafında dönüp dolaştığı genetik mühendislik biliminden müslümanların yararlanması konusu ele alındı. Meclis, genetik mühendislik ekseninin, genlerin ve yapılarının tanınması, yaratılıştan gelen irsi özelliklerin değiştirilmesi için hastalık veya başka bir sebeple bazı genlerin atılması, eklenmesi veya birbiri içine girmek suretiyle kontrol edilmesi olduğunu beyan etti. Meclis, bu konu etrafında yazılanları, bilimsel sempozyum ve konferanslarda ortaya çıkan karar ve tavsiyeleri ele alıp hep birlikte okuduktan ve tartıştıktan sonra şu kararları aldı. 1- İslam Konferansı Teşkilatına bağlı İslam Fıkıh Akademisinin İslam Fıkıh Konseyinin 2 d 10 Cidde'de düzenlenen 10. Dönem toplantısında 100 sayılı yazısıyla H. 23-28 Safer 1418 yayınlanan kararını onaylanmaktadır. 2- Genetik mühendislik ve genetik tedaviden, hastalıklardan korunma veya hastalığın zararlarını hafifletme şeklinde istifade edilmesi, ancak daha büyük zarara yol açmaması şartıyla mümkündür. 3- Genetik mühendislik araçları ve yöntemleri, kötü amaçlar ve dinin yasakladığı şeyler için kullanılamaz. 4- Genetik mühendislik araçları insan kişiliğini ve kişisel sorumluluğunu kötüye kullanmak için veya insanlık soyunu iyileştirme adına genlerin yapısına müdahale etmek için kullanılamaz. 5- Herhangi bir araştırma yürütmek, bir tedavi uygulamak, bir şahsın genlerini teşhise kalkmak ancak bu faaliyetin muhtemel tehlike ve faydalarını değerlendirip kabule şayan uygunluk elde ettikten, sonuçları sır kapsamında tutulup korunduktan, insan haklarına ve insan onuruna saygı gösterilmesine hükmeden İslam Hukukunun gereklerine uyduktan sonra mümkündür. 6- Ziraat ve hayvancılık alanında genetik mühendisliğinin araç ve yöntemlerinin kullanılabilmesi için dolaylı da olsa insana, hayvana ve çevreye herhangi bir zarar vermesini önleyecek her türlü tedbirin alınması şarttır. 7- Meclis, genetik mühendislikten yararlanarak tıbbi madde, gıda maddesi ve bu ikisinden başka şeyler üreten firma ve fabrikaları, ürünlerin kullanımında bu ürünlerin içeriklerini açıklamaya davet etmektedir. Böylece bu maddelerin kullanımını hususunda oluşacak irade ve bunlara karşı alınacak tutum bilinçli bir şekilde gerçekleşecektir. Bu sayede zararlı ve şeran haram olan şeylerden sakınmak mümkün olacaktır. 8- Meclis, doktorlara, enstitü ve laboratuvar çalışanlarına Allah'tan sakınmayı, yaptıkları işin vebalini hissetmeyi ve kişiye, topluma ve çevreye zarar vermekten sakınmayı tavsiye eder.

b- İslam hukukunda genetik tarama şu şartla caizdir. Kullanılan araçlar mubah ve güvenilir olmalı, çevreye ve insana zarar vermemelidir. Zira bu çalışma genetik

hastalıkların azaltılmasını hedeflemekte ve insan için koruyucu programların yapılması ve ilaçların icadı için hekimlere yardım etmektedir. Yine, zararın meydana gelmeden önce defedilmesine yardım etmektedir. Bir beldede salgın hastalık baş gösterdiğinde veya kamu yararı gerektirdiğinde devletin buna zorlaması caizdir. Ancak taramanın sonuçlarını muhafaza etmesi, insanların sırlarını koruması ve açıklamaması gerekir. İnsanların sırlarını korumak İslam hukukunun gayelerinden biridir. Sadece zaruretin veya mücbir halin gerektirdiği kadarıyla açıklanabilir.

3-Evlilik Sonrası Tıbbî Muayene

Evlilik meydana geldikten sonra durum değişir. Taraflar arasında bir bağlayıcılık oluşmadan önce birbirleri hakkında evliliğin gereklerine bedensel ve psikolojik anlamda yeterlilik olduğu hususunda gönül rahatlığına kavuşmaları önemlidir. Evlilik öncesi muayene bu amaca hizmet eder. İmzalar atılıp evlilik akdedildikten sonra ise artık tedavi, boşanma ve boşama hakkı veya evliliğin feshi söz konusu olur.

Büyük fakihler, eşler arasında ayrılığı seçme hakkı veren kusurları dile getirmişlerdir. Hanbeliler bunları 18'e, Malikiler 13'e İmamiyye 12'ye kadar çıkarır. Tabiinin bir kısmı ise eşlerdeki kusurlarla ilgili zarar ölçüsü belirlemiştir. Bu kusurların en önemlileri dokuz adet kusurdur.⁵² Bunların üçü kadın ve erkekte müsterektir, delilik, cüzzam⁵³ ve abraş⁵⁴ hastalığı. İkisi erkeklere hastır, cinsel iktidarsızlık⁵⁵ ve hadım olma.⁵⁶ Dört tanesi kadına hastır, cimaya engel olan et,⁵⁷ fercin tıkalı olması,⁵⁸ kasık yarığı illeti,⁵⁹ kadının rahminden çıkan yumurtamsı şişlik illeti⁶⁰. Fakihlerin çoğunluğu, (bu kusurları fesih sebebi görmeyen zahiriler hariç)⁶¹ bu hallerde eşlere ayrılma hakkını vermek gerektiği görüşündedir. Ancak ayrıntılarda farklı görüşlere sahiptirler.

1- Ebu Hanife ve Ebu Yusuf cinsel ilişkiye engel sebeplerde kadını ayrılma talebinde bulunma hakkını sabit görmektedir. Ancak erkek için bu hakkı sabit görmez. Çünkü erkeğin boşama hakkı vardır. Onun feshe ihtiyacı yoktur. El-Kâsânî'nin,

52 *Fethu'l-kadir*, III, 268; İbn Âbidin, II,593, *Tebyinü'l-hakâik*, II, 25; *el-İhtiyâr*, II, 176; *Bedâi'u's-sanâî*, III, 1536; *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 50; *Şerhu's-Sağîr*, II, 468; *el-Mühezzebe*, II, 48; *Münteha'l-irâdât*, II, 186-189; *er-Ravda*, VII, 195; *el-Muğnî*, VII, 580; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 58-62; *el-Muhtasaru'n-nâfi*, s. 212; *Zâdü'l-me'âd*, V, 180-186; *Neylu'l-evtâr*, VI, 167; Ali Hasebullah, *eş-Şer'iatu'l-İslâmiyye*, Daru'l-fikr, s. 257; Muhammed Mustafa eş-Şelebi, *Ahkâmü'l-Üsra fi'l-İslâm*, Beyrut, s. 417; Nizâmüddin Abdulhamid, *İnhilâlü 'akdi'z-zevâc*, Bağdat Üniversitesi Baskısı, s. 207; Muhammed ed-Desûkî, *el-Üsra fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, Dâru's-sekâfe, s. 321.

53 الحذام: Cimin dammesi ile, Uzuvarların aşınarak düşmesi. Bkz:Daha önce geçen kaynaklarda حذام maddesi.

54 abraş (Abraş): Ba ve Ra'nın fethasıyla. Bir illet sebebiyle bedene arız olan beyazlık. Bkz: Daha önce geçen kaynaklarda برص maddesi.

55 العنة (iktidarsızlık) : Aynın dammesiyle. Erkeğe arız olan cinsel ilişkiye güç yetirememesi durumu. Bkz: Önceki kaynaklarda عنن maddesi.

56 الحطب (hadım olma) Cim'in fethasıyla. Erkeklik organının kesilmesi. Bkz: Kâmûsu'l-Muhît ve Lisânü'l-Arab, حطب maddesi.

57 القرن (cimaya engel et) Kafın ve Ranın fethasıyla. Kadının cinsel organında bulunan cinsel ilişkiye engel olan et veya kemik. Bkz: Önceki kaynaklarda قرن maddesi.

58 الرق (Fercin tıkalı olması) : ra ve ta fethalıdır. Bkz:Önceki kaynaklarda رق maddesi.

59 الفقق Fa fethalı Ta sakindir.Bkz: Önceki kaynaklarda فقق maddesi.

60 الغفل Bkz: Önceki kaynaklarda غفل maddesi.

61 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 58.

Muhammet bin Hasan Eş-Şeybânî'den naklettiğine göre o, bu daireyi oluşturan kusurlara delilik ve cüzzamı da ekleyerek genişletmiştir: Zarara uğramaksızın beraberce yaşanması mümkün olmayan akıl hastalığı, cüzzam ve baras gibi kusurlardan uzak olması.⁶²

Hanefiler, yukarıda geçen hastalıklar sebebiyle kadının, ayrılık talep edebilmesi için ayrıca şunları şart koşturmaktadır: a- Hastalığa rıza gösterdiğini açıkça ifade eden bir beyanın çıkmaması. b- Evlilik sırasında hastalığı bilmemesi. c- Kusurun evlilik sırasında bulunması. Eğer kusur cinsel birleşmeden sonra oluşmuşsa bu fesih hakkı vermez. d- Kendisin de ritik veya karn gibi cinsel kusurların bulunmaması.

2-Sayılarında ihtilaf etseler de Maliki, Hanbeli, Şafii ve İmamiyye⁶³ mezheplerinin fukahası, ister akitten önce ister akitten sonra olsun bu kusurların mevcudiyeti, her iki tarafa da fesih ve ayrılma hakkı vereceği görüşündedir.

3- Fakihlerden bir gurup, kusurlar için objektif bir ölçü getirmiştir. Bu ölçü, bir tarafta mevcut olan ayıbın diğer tarafta hoşnutsuzluğa yol açıp açmaması, eziyet ve zarara sebep olup olmamasıdır. Kadı Şureyh, Zühri, ve Ebu Sevr bu görüşü dile getirmiştir. İbn-i Kayyim da bu görüşü desteklemiş ve eserlerinde bu görüşü tercih eden delillere ve nakillere yer vermiştir. Nitekim eserlerinde Hz.Ömer(ra)'den yapılan bazı nakillerde⁶⁴ onun zikredilen kusurlar üzerinde durmadığı, oysa kısrallığın fesih hakkı veren illetlerden olduğuna hükmettiğine dair nakillere yer vermiştir. İbn-i Kayyim şöyle der: Kıyas, evli çiftin birini diğerinden nefret ettiren ve nikâhın gayesi olan sevgi ve rahmetin elde edilememesine sebep olan her ayıp, vazgeçme hakkını gerektirir. Bu hak, nikâh konusunda alışverişte olduğundan daha önceliklidir. Nitekim nikâh akdinde koşulan şartlar, alışveriş akdinde koşulanlardan daha fazla riayet edilmesi gereken şartlardır. Sahih hadisin belirttiği gibi Allah ve Resulü (sas) aldatılanı ve dolandırılanı asla yükümlü tutmaz. Sağlayacağı maslahatlar gözetildiğinde ve şeri kurallara yakınlığı düşünüldüğünde bu görüşü tercih etmenin korkulacak bir tarafı yoktur.⁶⁵

İbni Kayyim yine şöyle der: Bu kusurları iki, altı, yedi, sekizle sınırlamanın bir dayanağı yoktur. Körlük, dilsizlik, sağırılık, el ve ayakların birinin veya ikisinin kesik olması, erkeğin son derece itici olması ve bu hususların sessizlikle geçirilmesi en çirkin tedlis ve aldatmadır. Bu, hem dine hem ahlaka aykırıdır. Susmak, örfen bu hastalıkların bulunmadığını ifade eder. Bu suskunluk, salim olma anlamına gelir ve şart koşulmuş sayılır.⁶⁶

İbn-i Kayyimın tercih ettiği görüş budur. O, bu görüşüyle, fesih hakkı konusunda hem İslam hukukunun evlilikte gözettiği gayelerle hem de ailede sevgiyi,

62 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâî*, III, 1536.

63 *Şerhu's-Sağir*, II, 187; *er-Ravda*, VII, 195; *Münteha'l-irâdât*, II, 186; *el-Muhtasaru'n-nâfi*, s. 212.

64 *Muvatta* 2/526, *Zâdü'l-me'âd*, IV, 183.

65 *Zâdü'l-me'âd*, V, 182-183.

66 Age.

merhameti ve sükûnet bulmayı gerçekleştirme ile uyumlu olarak eşler arasında doğal ilişkiyi engelleyecek biçimde sürekli olan kusuru şart koşmuştur. Bu nedenle fakihlerimizin belirttiği kusurlardan daha tehlikeli olması hasebiyle, çağımızda ortaya çıkan AIDS ve benzeri tehlikeli bulaşıcı hastalıklar fesih hakkını gerektiren kusur kapsamına girer. Uluslararası Fıkıh Konseyi, kazanılmış bağışıklık yetmezliği (AIDS) hakkında onüç ve yirmisekiz sayılı iki karar yayınlamış ve bu kararlarda şöyle bir düzenleme getirmiştir: Bu hastalığa yakalanan eş, diğer eşe durumu bildirmekle ve bütün korunma çalışmalarında diğeriyle yardımlaşmakla yükümlüdür.⁶⁷ Bu iki karardan başka bulaşıcı kazanılmış bağışıklık yetmezliği ile ilgili 90 numaralı başka bir karar daha çıkarmış⁶⁸ ve bu kararda eşlerden birinin bu hastalığa yakalandığında diğer eşin ayrılma talebinde bulunma hakkının olduğu, kabul edilmiştir.

4- Hâkim Kararıyla Ayrılık

Hastalıklar ve illetler sebebiyle ayrılık hâkim kararı ile olur. Ayrılmayı talep edenin bu kusuru bilerek rıza göstermemiş olması şarttır. Hâkim, hastalığın uzmanlarından görüş almalıdır. Fakihlerimizin yaşadığı dönemde şifası mümkün olmayan bir hastalık, bir kusur bugünkü çağdaş tıbbın imkânları ile Allah(cc)'ın izniyle şifası olan bir hastalığa dönüşmüş olabilir. Bizim de tercih ettiğimiz Şafiîlerin ve Hanbelilerin görüşüne göre bu, talak değil, fesihtir. Dolayısıyla talak sayısına bir etkisi yoktur.⁶⁹

1- Evlilik Öncesi Tıbbî Muayenenin Fikhî Hükmü

İslam hukukunda konu ile ilgili hükmün iyice bilinmesi için şu meselelerin hükmünü açıklamaya muhtacız. a- Tıbbî muayene yapılması akdin tamamlanmasından önce hukuki bir zorunluluk mudur? b- Resmî yönden akdin belgelendirilmesi ve ispatı için bu muayeneyi şart koşturmak suretiyle, evlenmek isteyenleri, tıbbî muayeneye icbar eden hukuki düzenleme yapılması caiz midir? c-Eşlerden veya nişanlılardan biri bulaşıcı veya irsî bir hastalığa yakalanırsa bunu diğerine haber vermek yükümlülüğü var mı? Saklamasının sonuçları neler? d- Bu konumuzla akraba evliliğinin ilgisi var mı? e- Eğer vacip ve bağlayıcı görülmezse bunun alternatifi var mı?

Allaha dayandıktan sonra, bu konuyu araştırmaya çalışacak, kendi görüşüme göre delillerin desteklediği başa ulaşmaya çalışacağız. Bu soruları cevaplamadan önce konunun tartışma kabul etmeyen bir kuralını koymak istiyorum. Konuyla ilgili fetva veren ve araştırma yapan hiç kimse sağlam, birbirine tutkun, kusursuz, düzgün, kuvvetli inanca ve bünyeye sahip bir ailenin önemini tartışma konusu yapmaz. Yine belirtmek gerekir ki burada tartışma konusu olan, insanların başına her zaman gelebilen sıradan hastalıklar veya bulaşıcı olmayan az rastlanan hasta-

67 Uluslararası Fıkıh Konseyi Dergisi y.8 c.3

68 Uluslararası Fıkıh Konseyi Dergisi y.9

69 Daha önce geçen fikhî kaynaklar.

lıklar değildir. Burada araştırma konusu olan, bulaşıcı siroz gibi tehlikeli bulaşıcı hastalıklar, AİDS gibi cinsel birleşmeyle veya kan nakliyle birinden diğerine geçen hastalıklar ve genler vasıtasıyla taşınan zararlı irsî rahatsızlıklardır.

A- Tıbbî muayene yapılması akdin tamamlanmasından önce hukuki bir zorunluluk mudur?

Evlilik öncesi tıbbî muayenenin vacip olması meselesinde benim tercihe şayan gördüğüm, kitap ve sünnette evlilik öncesi tıbbî muayeneyi vacip kılacak bir delil olmadığı yönündedir. Daha öncede belirtildiği gibi ciddî ihtilafın olduğu konu, tümüyle sadece tedavi konusudur. Evlilik öncesi tedavi konusu ise tedavi konusundan farklıdır. Çünkü tedavi olmasa hastalık boyunca gerçekleşmiş bulunan bir zararın giderilmesi mümkün olmayacaktır. Tedavinin vücûbiyeti, şu anda var ve gerçekleşmiş olan zarar haliyle ilgilidir. Araştırma yaptığımız konuda ise muayene iradesinin ortaya çıktığı sırada var olan bir zarar yok ki gerçekleşmiş bir hastalık için söylenen bu konuda da söylenebilsin. Ayrıca bir şeyin vacip olması (ki bu yeni bir tekliftir) ya kendine has bir nasla sabit olan delile ya da umumi nasların açık delaletine muhtaçtır. Evlilik öncesi tıbbî muayeneden söz etmek, ilkesel olarak onun meşruiyetinden ve cevazından söz etme çerçevesinde olmalıdır. Bunu aşarak vacip veya haram cinsinden veya başka bir teklifi hüküm etrafında konuşulmamalıdır. Fakat nişanlılardan biri veya ikisi hasta ise o zaman konu, genel anlamda tedavi konusunun içeriğine dâhil olur. Bunlardan ayrı olarak, kişi kendisi üzerinde tıbbî muayene yaptırır ve tehlikeli bir bulaşıcı hastalığa maruz kaldığı ortaya çıkar da bunu gizlerse o zaman durum, inşallah az sonra bahsedeceğimiz aldatmayla ilgili bir konu olur.

B- Resmî yönden akdin belgelendirilmesi ve ispatı için tıbbî muayeneyi şart koşturmak suretiyle evlenmek isteyenleri muayeneye icbar eden hukuki düzenleme yapılması caiz midir?

Devlet evlenmek isteyenleri evlilik öncesi tıbbî muayene yükümlülüğü altına sokacak bir hukuki düzenleme yapabilir mi? Bu yükümlülüğe uymamaya, butlan gibi evliliği resmen tanımama gibi sonuçlar bağlayabilir mi? Çağımız âlimleri bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Bir gurup (bu guruptan bazıları şunlardır: Abdulaziz bin Baz, Abdülkerim Zeydan, Muhammet Refet, Osman Muhammet, Abdülğaffar Şerif)⁷⁰ şu gelen delillere dayanarak bunun caiz olmadığı görüşündedir. 1- Nikâh akti yeni ortaya çıkan bir akit değil ki akdin geçerliliği için yeni şartlar arayalım. Tersine, evlilik, İslam hukukunun şartlarını, rükünlerini ayrıntısıyla düzenlediği bir akitir. Şari, evliliğin hükümlerine fazlasıyla özen göstermiş ve özelliklerini fazlasıyla dikkate alan bir şekilde kuşatmıştır. O halde tarafları tıbbî muayeneye zorlamak, İslam hukukunda sabit olana aykırıdır ve bu şart batıl olur. Çünkü

70 *Ceridetü'l-Müslimîn*, 12 Temmuz 1996 , Dr. Abdülkerim Zeydan'ın görüşü : Rabitatul Alemi İslamiye bağlı Fıkıh Konseyinde Şevval 1422 de yaptığı tartışma Dr. Muhammed Rafet Osman Age, Dr. Abdülğaffar eş-Şerif, age, Bkz: Dr. Abdurreşid Kasim, "el-Fahsu't-tıbbi kable'z-zevâc."

Resulullah(sas)'tan gelen şu hadisin kapsamına girer. 'Allah'ın kitabında olmayan şart batıldır.'⁷¹ 2- Ne kitap ve sünnette ne de geçmiş fakihlerin sözlerinde nikâhın sıhhati için sağlıklı olmayı şart koştuklarına dair bir delil bulunmaktadır. Nitekim nikâhta zürriyetin gerekliliği aranmaz. Öyle ki ayise ve yaşlı erkeğin evliliklerinde zürriyet iradesi olmaksızın evlenmeleri caizdir. Akdin şartlarından sonra dinin önemseydiği şart, eşin, dini yükümlülüklerini yerine getiren ve ahlaklı bir insan olmasıdır. Resulullah(sas) şöyle buyuruyor: 'Dininden ve ahlakından razı olduğunuz kişi size geldiğinde onu evlendiriniz.'⁷² 3- Veliyyül emrin tasarrufları özellikle de mubahı vacip kılan tasarrufları, ancak maslahat belirli olursa, 'İmamın raiye üzerindeki tasarrufu maslahata bağlıdır.'⁷³ fıkıh kuralı çerçevesinde sahihtir.

Bir gurup âlim, (Muhammed ez-Zuheyli, Miman, Hamdati Maul Ayneyn,⁷⁴ Şebir)⁷⁵ aşağıda gelen delillere dayanarak tıbbî muayene konusunda, veliyyül emrin, evlilik hazırlığı yapanları bağlayıcı hukuki düzenleme yapma yetkisine sahip olduğu görüşündedir. 1- Haram olmadıkça veliyyül emre itaatin vacip olduğuna dair kitap ve sünnette yer alan genel deliller. 2- İnsanın kendini korumasına ve tehlikeye atmamasına delalet eden genel deliller. 3- Zaruriyyattan olan neslin korunmasının vacip olduğuna delalet eden deliller. Bu genel delillerin, konu ve iddia için kanıt olmadığı açıktır. Bunlarla tıbbî muayene gibi özel bir şeyin vacip olduğunu ispat etmek mümkün değildir. 4- Ebu Hureyre(ra)'nin Resulullah(sas)'tan rivayet ettiği hadiste şöyle buyruluyor. '(Bulaşıcı hastalığı olan)Hastaları, sağlam olanların arasına sokmayın.' Hadis, bulaşıcı veya irsî hastalığa maruz kalandan kaçınmayı emrediyor. Buda, ancak tıbbî araştırma ile ortaya çıkabilir. 5- Tıbbî araştırma konusu kişisel özgürlük kapsamında değerlendirilemez. Çünkü bunda ilkin bireyin, ikinci olarak toplumun maslahatı vardır. Özel zarara yol açsa bile kamu zararı için buna katlanılır. Nitekim fıkıh kuralları bunu düzenlemiştir. Kamu zararının önlenmesi için özel bir zarara yol açsa bile buna katlanılır. İki şerden ehven olanı, iki zarardan hafif olanı, iki mefsedetten düşük olanı işlenir. Mefsedetin giderilmesi maslahatın celbinden önceliklidir. 6- Zarar meydana gelmeden önce mümkün ise onu önlemek, meydana geldikten sonra kaldırmaktan önceliklidir anlamında 'önlemek kaldırmaktan evladır' kuralı. 7- Vesileleri gözetmek, çünkü vesilelerin hükmü amaçlarına göredir.⁷⁶

Bana göre konuyu, ayrıntıları gözeterek ele almak tercihe şayandır. Buna göre kişiyi genetik muayeneye icbar etmek caiz değildir. Bu, kişisel özgürlük ve konunun önemi hakkında bilinçlenme çerçevesinde ele alınmalıdır. Devletin, evlenmek isteyenleri evlilik öncesi normal tıbbî muayene yaptırmaya zorlayacak karar yayınlaması ise iki şartla caizdir. Birinci Şart: İncelemenin, uzmanlardan olu-

71 Buhari 5/187,324, Müslim 2/124.

72 Tirmizi 1084 nolu hadis, İbni Mace 1967 nolu hadis.

73 Bkz: Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s.121, Zerkeşi, *el-Mensûr*, I, 309.

74 Bkz: "Mevküfû'l-İslâm mine'l-emrâzî'l-verâsiyye," *Mecelletü'l-hikme*, y. 6, Safer 1416, s.210.

75 Bkz: Daha önce belirtilen İslam Örgütüince düzenlenen Tıbbi İlimler Sempozyumunun 11. Kitabı.

76 Bkz: Daha önce geçen kaynaklar, Dr. Abdurresid Kasim daha önce belirtilen araştırması s.3, Bu fıkıh kuralları için bkz: Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Zerkeşi, age.

şan bir heyetçe, sadece Hepatit C, AIDS gibi bulaşıcı tehlikeli salgın hastalıklar hakkında yapılması, bunları aşacak biçimde genişletilmemesidir. Bu, ‘zaruretler ve ihtiyaçlar kendi ölçüsüne göre değerlendirilir.’ kuralı kapsamındandır. İkinci Şart: bu kararı ihlal etmenin müeyyidesi nikâh akdini iptal etmek, fesadına hükmetmek veya akdin hukuki sonuçlarının doğmasını engellemek olmamalıdır. Bu müeyyide, mali bir ceza gibi başka bir şey olmalıdır. Devletin veya veliyyi emrin, evlilik öncesi tıbbî muayeneye icbar eden bir karar çıkararak buna uymayanların akitlerinin butlanına, fesadına veya akdin hukuki sonuçlarının doğmamasına yol açacak bir düzenleme yapması caiz değildir. İmama böyle bir hak verilmiş değildir. Çünkü rükün ve şartları yerinde olduğu müddetçe akdin geçerliliğine karar veren şeri nasların duvarına çarpar. Ancak karar, ihlali halinde ya mali bir ceza ya da bir ayrıcalığın verilmemesi gibi bir müeyyide öngörebilir.

Elde olan her türlü araç kullanılarak bulaşıcı hastalıklar hakkında yapılan normal tıbbî muayene ile genetik muayenenin birbirinden ayrı değerlendirilmesinin delili, daha önce belirttiğimiz gibi genetik araştırmanın, gerek birey gerek aile ve toplum düzeyinde büyük kötülöklere yol açmasıdır. Bunun yanında genetik muayenenin henüz ortaya çıkmamış, daha çok incelenmeye ve irdelenmeye muhtaç gizli yönleri de bulunmaktadır. Hepatit C ve AIDS gibi bulaşıcı tehlikeli hastalıkların incelenmeden terkedilmesi durumunda daha önce belirttiğimiz gibi büyük kötölükler doğacaktır. Bu şekilde iki gurubun görüşleri içinde en iyi yanlarını alarak her iki görüşü birleştirdiğimizi düşünüyorum.

Devlet, bu muayeneleri zorunlu tuttuğunda bunun masraflarına katlanmalı veya bu işe özel ücretsiz hizmet veren laboratuvarlar hazırlamalıdır. Çünkü bu işten ortaya çıkan yarar ve menfaat sadece bireye has değil. Kamu yararı bulunan hallerde, Müslümanların beytülmalı veya devlet hazinesi buna katlanmalı. Eğer bu uygulama yaygın değilse (veya devlet bunu sağlamıyorsa) bu durumda her bir eş kendi masraflarına katlanır. Ancak taraflardan biri, diğerine bunu şart koşarsa bu durumda şart geçerlidir.

C- Eşlerden veya nişanlılardan biri bulaşıcı veya irsî bir hastalığa yakalanırsa bunu diğerine haber vermek yükümlülüğü var mı? Saklamasının sonuçları neler?

İslam hukukunda tıbbî muayene ile ilgili hükmün iyice bilinmesi için açığa kavuşturulması gereken üçüncü konu, evlenmeden önce nişanlılardan biri veya evlilik sonrasında eşlerden biri kendisinde irsî veya normal bir hastalığın bulunduğunu öğrenirse şeri hüküm nedir? Bana göre tercihe şayan olan, –Allah en iyi bilendir- kendisinde tehlikeli bir bulaşıcı veya irsî bir hastalık olduğunu öğrenen tarafın, bunu diğer tarafa bildirmesi vaciptir. Eğer hastalık normal bir hastalık yani bulaşıcı olmayan ve ondan doğacak çocuklarda bir sakatlık ve çirkinliğe yol açmayacak bir hastalıksa açıklamak vacip değildir. Nişanlılardan birinin veya eşlerden

birinin kendisinde tehlikeli bir bulaşıcı hastalık bulunduğu veya taşıdığı bir hasta genin, bilim insanlarının zannı galibiyle çocuklarda bozukluğa yol açacağını öğrenmesi halinde bunu muhatabına bildirmesinin vacip olduğunun delili şunlardır.

1- Aldatma, dolandırma, hilebazlık, kurnazlık ve kandırmanın -ki bunların hepsi hakikati örtmek ve dolandırıcılık yollarını kullanarak dolandırıcının, hilebazın, aldatanın istediği sonuca ulaşması anlamında, aldatma etrafında dönüp dolaşan anlamlardır- haram olduğuna dair kitap, sünnet, eserler ve icma da yer alan birçok delilin varlığı. Bu sebeple Resulullah (sas), ‘Aldatan benden değildir’⁷⁷ hükmünü koymuştur.

2-İttifak edilen bir mesele olarak aldatma ve dolandırmanın etkisi sadece Mali konularla sınırlı değildir⁷⁸ Nikâh konusunda da aldatma ve dolandırmanın etkisi ittifak edilen konulardandır. Örneğin hürriyet konusunda yapılan göz boyamanın tazminat ve fesih hakkı doğurduğunda ittifak edilmiştir⁷⁹

3- Gerçeği beyan etmenin vacip olduğuna dair sahabenin büyüklerinden gelen birçok rivayet, fetva ve hüküm bulunmaktadır. Örneğin Şâbi, Ömer’den(ra) şöyle rivayet etmektedir: Hz.Ömer bir adamı sulama işine göndermişti. O, kısır olduğu halde bir kadınla evlendi. Hz.Ömer, ona kısır olduğunu ona bildirdin mi? Dedi. Adam, hayır dedi. Ömer, git ona bildir ve sonra ona seçme hakkı ver Dedi.⁸⁰ Bilgisi ve hikmetiyle darbı mesel olan İslam kadısı Kadı Şureyh, evlilik akdinde aldatmanın caiz olmadığını aldatılanın vazgeçme hakkı olduğunu belirtmiştir. Nitekim adamın biri Kadı Şureyh’e gelip bu adamlar seni insanların en güzeliyle evlendireceğiz deyip bana gözü görmeyen bir kadın getirdiler dedi. Kadı Şureyh, ‘eğer bir kusur senden gizlenmişse caiz değildir’⁸¹ demiştir.

İbni kayyım bu hükmü kritik ederken şöyle diyor: Bu hükmü ve o Kadı Şureyh’in şu gerekçesine dikkat et. ‘Bir kusur senden gizlendiyse...’ Yani, kusurlarını gizleyen bir kadının durumu kocasına akdi reddetme hakkı verir.⁸²

4-Kıyas bakımından olaya baktığımızda, mali konularda yapılan işlemlerde bir ayıbı belirtmek vacipken ve onu gizlemek diğer tarafa fesih hakkı verirken, nasıl olur da eşlerin sağlık durumuyla ilgili bir aldatma, kendilerinin ve evlatlarının sağlığı ve geleceği için son derece önemli sonuçlar doğuracak böyle büyük bir akitte etkisiz kabul edilir. İbni Kayyım şöyle diyor; Nebi(sas), alım satımda satıcının maldaki ayıbı saklamasını haram kılmış ve bildiği halde müşteriden maldaki kusuru gizlemeyi yasaklamışsa nasıl olurda nikâhta kusur kabul edilir.⁸³

İslam, nişanlılar ve eşler arasında açıklık ve şeffaflığı ve her şeyi açıkça ortaya koyma gereğini, son derece büyük önem vererek öncelemektedir. Zira taraflar, an-

77 Müslim 1/99, İbni Mace, 2/749, Tirmizi, 4/544, Ebu Davud 9/32, Hakim Müstedrek 2/9, Beyhaki, Sünenül Kübra 5/320.

78 Ayrıntılı araştırma için bkz: *Mebdeu’r-rızâ fi’l-’ukûd, Dirâse mukârene*, Dâru’l-beşâir, I, 600-666.

79 Kudûrî, *et-Tecrid*, Mahtûtatü Dâri’l-Kütüb, Fıkhu’l-Hanefî, II, 803; İbn Âbidîn, V, 145.

80 10346 numaralı Abdurrezzak es-Sanani kendi eserinde tahrir etmiştir. Ravileri sikadır.

81 Age 10680 numaralı hadis. İsnadı sahihtir.

82 *Zâdü’l-me’âd*, IV, 184.

83 *Zâdü’l-me’âd*, V, 185.

cak bu şekilde tamamen kâni ve mutmain olarak akdi tamamlayabilecek ve istikrar ve sükûna ulaşabilecektir. Bu konuda açık davranması gereken sadece taraflar da değildir. Kendisine danışılan kişilerinde fikirlerini açıkça söylemeleri gerekir. Nitekim Resulullah (sas), Muaviye ile mi Ebi Cehm ile mi evlenmesinin daha uygun olacağı hususunda kendisine danıştığında Fatime Binti Kays'a, Muaviye fakirdir, malı yoktur, Ebi Cehm ise sırtından esasını indirmez demiş ve onu Üsame(ra) ile evlenmeye yöneltmiştir.⁸⁴ İbn-i Kayyim şöyle diyor: Evlilik konusunda kusurları beyan etmenin daha uygun ve daha önemli bir görev olduğu ve bu kusuru gizlemek, saklamak, aldatmak nikâhı feshetmenin lüzumuna sebep olduğu anlaşıldı. Böyle bir kusuru gizlemek, sahibinin boynunda sorumluluk doğuran bir aldatmadır, aynı zamanda şiddetle nefret edilmesi gereken bir durumdur. Şer'i tasarruflar, kurallar ve şer'i hükümler bunu kesinlikle yasaklar.⁸⁵

Kişinin kendisi hakkında doğru açıklama yapması vacip olduğu gibi istişare edilen şahıs az önce zikrettiğimiz sahih hadis gereğince bildiklerini açıkça ortaya koymalıdır. Bu gybet olarak görülmez. Nitekim İmam Ahmet'e, birisine evlenme teklif eden kötü bir adamın bu kötülüğü söylenirse bu gybet olur mu diye soruldu. Şöyle dedi: 'İstişare edilen kişi kendisine sorulan konuda vereceği bilginin içeriğine güvenilen kişidir. Olması gereken budur. Böyle yapmayıp ta seni memnun edecek şeyleri söylemesi mi iyidir?'⁸⁶

Özetle, kendisinde bulaşıcı bir hastalık veya tehlikeli genetik bir hastalık bulunan eş diğerine bunu bildirmekle yükümlüdür. Aksi takdirde günahkâr olur ve diğer taraf lehine evliliği feshetme hakkı ve hatta eğer bir zarar oluşmuşsa tazminat hakkı vardır. Bu, Nebi'nin (sas) belirttiği ve genel ilke haline gelmiş olan "Zarar vermek de yoktur, zarara karşı zarar vermek te."⁸⁷, 'Zarar giderilir', 'Zarar misliyle giderilmez'⁸⁸ kuralının uygulanmasıdır. Uluslararası İslam Fıkhi Konseyi 82 numaralı kararında eşlerden hastalığa yakalananın, diğerine hastalığını ve hastalığın niteliğini bildirmesi gerektiğini kararlaştırdı.⁸⁹ Aynı kurumdan bu kararla birlikte 90 numaralı AIDSle ilgili güzel bir karar daha çıktı. Önemine binaen zikrediyoruz Bu karar aşağıda belirtilen hususlara yer vermektedir.

1- Hastanın karantinaya alınması. Bugün yaygın tıbbi bilgiler, bağışıklık sistemini çökerten virüsün (AIDS), birlikte yaşama, dokunma, aynı ortamı soluma, haşere yoluyla, beraber yeme içme sebebiyle, yüzme havuzlarının kullanımı ile çatal kaşık gibi yeme içme aletlerinin, koltuk vb. normal günlük hayatın gereçlerinin ortak kullanımı ile bulaşmadığını belirtmektedir. Bu virüs şimdi belirteceğimiz başlıca şu yollarla bulaşmaktadır. 1) Hangi biçimde olursa olsun cinsel münasebetle 2) Kirli kanın ve ondan türeyen şeylerin nakliyle 3)Kullanılmış enjektörlerle

84 Müslim, 1480, Mâlik, *Muvatta*, II, 580.

85 *Zâdül-me'âd*, 5/185-186.

86 *Gızâ'ül-elbâb*, I, 107.

87 Mâlik, *Muvatta*, s. 464; Ahmed, *Müsned*, V, 527; VI, 313.

88 Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*.

89 Uluslararası İslam Fıkhi Konseyi Dergisi y. 9, IV, 379.

(Özellikle uyuşturucu alımında kullanılan enjektörler) Yine kullanılmış tıraş bıçağıyla 4) Hastalığa maruz kalmış anneden çocuğuna hamilelik sırasında geçmek suretiyle bu bahsettiklerimize göre bulaşma tehlikesi yoksa bu hastalığa yakalanmaların, İslam hukuku bakımından karantina altına alınması gerekmemektedir. Hastaya, güvenilen tıbbi uygulamalara uygun bir şekilde muamele edilir.

2- Hastalığı Kasten bulaştırmak: Her ne surette olursa olsun AIDS virüsünü sağlıklı birine kasten bulaştırmak, haram bir iştir. Günah ve veballerin büyüklerinden sayılır. Aynı zamanda hukuki anlamda cezalandırılmak suretiyle dünyevi karşılığının da olması gerekir. Eylemin niteliği, fertlerde meydana gelen sonuçları ve eylemin toplumda oluşturduğu etki ile orantılı olarak bu ceza değişir. Eğer failin kastı, bu habis hastalığın toplumda yaygınlaşmasına yönelik ise bu fiil, hırabe ve yeryüzünde fesat çıkarma kabilinden bir eylem sayılır. Hırabe ayetinde nasla sabit olan cezalardan biriyle cezalandırılması gerekir. 'Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.'⁹⁰ Eğer bu fiili düşmanlık sebebiyle sadece belli bir şahsa yönelikse bu durumda bakılır. Eğer kendisine hastalık bulaştırılan şahıs henüz ölmediyse tazir cezasıyla cezalandırılır. Şayet bu şahıs ölürse, öldürme suçunun cezası yönünden olaya bakılır.

Eğer kendisine hastalık bulaştırılmak istenen kişiye hastalık bulaşmazsa yine tazir cezasıyla cezalandırılır.

3- Hastalığa yakalanmış annenin AIDS virüsünü bulaştırdığı cenini kürtaajla aldırması genellikle ilk hamilelik döneminden sonra cenine ruh bedene girmesinden sonra veya doğum esnasında olmaktadır. Bu ceninin alınması şer'an caiz değildir.

4- AIDS hastalığına yakalanmış annenin çocuğuna bakması ve emzirmesi: Güncel tıbbi bilgi bu hastalığa yakalanmış annenin sağlıklı evladına bakmasında ve onu emzirmesinde bir sakınca görmemekte bu durumu normal sıradan yaşam birikteliği olarak değerlendirmektedir. Tıbbi bir gereklilik olmadıkça İslam Hukuku da buna engel bir durum görmez.

5-AIDS hastalığına yakalanan eşten ayrılma talebi, diğer eş için teslim edilmesi gereken bir haktır. Bu hastalığın özellikle cinsel yolla bulaşması sebebiyle, kadının AIDS hastalığına yakalanmış eşten ayrılma hakkı vardır.

6- Belirtileri tam olarak ortaya çıktığında, hasta günlük yaşantısını sürdüremez hale geldiğinde ve ölümle burun buruna geldiğinde kazanılmış bağışıklık yetmezliği hastalığı (AIDS) şeran ölümcül bir hastalık kabul edilir.⁹¹

90 Maide 5/33.

91 Uluslararası İslam Fıkıh Konseyi Dergisi y.9 c4 s.379.

D- Hastalıklar ile Akraba Evliliği Arasındaki İlgî

Bu konu geniş bir konudur. Şöylece özetleyebiliriz. Genetik hastalıkların akrabalar arasında intikal etme ihtimali daha büyüktür. Fakat başka bir açıdan baktığımızda, hastalığın intikali meselesi akrabalıktan ziyade bu ailenin fertlerinin hasta olup olmaması ile ilgilidir. Bilindiği gibi bu konuda sahih ve hasen bir hadis tespit edilmemiştir.⁹²

E- Evlilik öncesi tıbbî araştırmanın alternatifi

Tıbbî araştırmanın birçok alternatif bulunmaktadır.

1) Konu komşudan, dost ahabtan, iş çevresinden sorularak sağlıklı, güçlü bir eş aramak bunlardan biridir. Hatta bunun için hastanedeki dosyasını gizlice araştırmakta bir beis yoktur. Buna ek olarak sağlıklı olmanın işaretlerinden olan hususlara dikkat edilebilir. Nitekim âlimlerimiz yüzü görmek güzellik için avuç içini görmek sağlık ve selamet içindir demişlerdir.

2) Hastalık ve sağlık bakımından ve sair dikkat edilecek hususlarda eşlerin ailelerinin araştırılması da önemlidir Çünkü kan, (ırk) sinsidir.(yani insan soyuna çeker),

3) Evlilik öncesi muayene konusunda bilinçlenme ve ikna araçlarının yaygınlaştırılması, gizlilik ve başkalarına zarar vermeme konusunda ve sırların korunması bilincinin oluşturulması.

Bu makaledeki araştırmalar Allah'ın bize kolay kıldıklarıdır. Sayısız nimetlerine karşı Allaha şükrediyorum. Efendimiz Muhammet'e, aline ve ashabına Allah'ın selat ve selamı olsun.

92 Ayrıntılı bilgi için bkz: Dr. Ali es-Salus'un Katar Üniversitesi Sünnet ve Siret Merkezi Dergisindeki Araştırması.